

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi

Anonymt och publikt beslutsfattande: Hur anonymitetsgraden påverkar benägenheten att göra egennyttiga eller allmännyttiga val i hjälpsituationer

Emil Berg

Lovisa Dahlén

Kandidatuppsats ht 2011

Handledare: Arvid Erlandsson,
Fredrik Björklund

SAMMANFATTNING

Syftet med studien var att undersöka om människors moraliska hjälpvalsbeslut i nödsituationer påverkas om beslutet är anonymt eller publikt. Den publika gruppen respondenter manipulerades att tro att de skulle få sin moraliska känslighet utvärderad och publicerad på Facebook. Hypotesen var att den publika gruppen, jämfört med den anonyma, skulle dämpa sin utilitaristiska attityd som studiens moraliska dilemman avsiktligt framkallat. Det eftersom tidigare forskning har funnit utilitaristiskt åsiktstagande, att räkna människoliv som siffror, att bli bedömt som kallhjärtat. Överraskande svarade emellertid den publika gruppen signifikant mer utilitaristiskt än den anonyma. Detta i ett moraliskt tema kallat *relationsförbindelse* där räddningsalternativet var att antingen rädda sin pojk-/flickvän eller en större grupp. Respondenterna tenderade således att välja i enlighet med sitt egenintresse när hjälpvalsbeslutet togs anonymt och dämpade det vid publikt. Resultatet pekar på en riskfaktor med att vara alltför anonym i en position som ska värna om allmännyttan om det samtidigt finns ett egenintresse.

Nyckelord: beslutsfattande, publik, anonym, moraliska dilemman, utilitarism, deontologi

---

Författarna vill rikta stort tack till Arvid Erlandsson och Fredrik Björklund för ett mycket lärorikt och betydelsefullt bidragande.

ABSTRACT

This thesis set out to examine whether human decisions during help-choice situations are affected by whether the decisions are anonymous or public. The group of public respondents were manipulated to believe that their moral sensitivity would be evaluated and published on Facebook. The hypothesis was how the public group, in comparison to the anonymous one, would dampen the deliberately constructed utilitarian attitude of the survey. The hypothesis was drawn from previous research indicating that utilitarian opinions, counting lives in numbers, have been deemed cold-hearted. However, contrary to the hypothesis, we found that the public respondent group was significantly more utilitarian than the anonymous. This within the confinement of the theme *relational connection* where the rescue option was to either save the spouse contra plural. The respondents thus have a tendency to take actions in line with personal interests within anonymous help-choice and dampen it when being public. The results point to a risk factor in being too anonymous in a position that is supposed to safeguard public good when there is self-interest for the individual.

Keywords: Decision making, anonymous, public, moral dilemma, utilitarianism, deontology

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INTRODUKTION.....	5
De två huvudsakliga moraliska attityderna – deontologi och utilitarism.....	6
Den kognitiva processen vid det moraliska tänkandet	8
Anonymt och offentligt beslutsfattande	10
Övriga faktorer som styr hjälpbeteende	13
Sammanfattning av nämnda begreppsdefinitioner och denna studie.....	14
<i>Syfte</i>	15
<i>Hypotes</i>	15
METOD.....	15
Undersökingsdeltagare.....	15
Material	15
<i>Studiens moraliska dilemma</i>	15
<i>Manipulationen</i>	17
<i>Enkätens upplägg av sidor</i>	19
Procedur	19
RESULTAT	20
DISKUSSION	24
Resultatdiskussion.....	24
<i>Resultatets helomvändning</i>	25
<i>Den tillkomna gruppen, de självvalt anonyma</i>	26
<i>Könsskillnader</i>	27
<i>Mer om hypotesen samt vikten av att se från andras perspektiv</i>	28
Metoddiskussion	28
<i>Manipulationen</i>	28
<i>Etik</i>	29
<i>Felkällor i utformning</i>	30
<i>Felkällor i urvalet</i>	31
Vidare forskning	32
Användningsområde	33
Slutsats	34
REFERENSER	34
BILAGOR.....	41
Bilaga A: Samtliga enkätens framsida i huvudstudien	41
Bilaga B: Enkätens andrasida i huvudstudien för de anonyma.....	42
Bilaga C: Enkätens andrasida i huvudstudien för de offentligt evaluerade.....	43
Bilaga D: Berget, ett av huvudstudiens dilemma i temat relationsförbindelse	44
Bilaga E: Båten, ett av huvudstudiens dilemma i temat förtjänstförbindelse	45
Bilaga F: Reseguiden, ett av huvudstudiens dilemma i temat relationsförbindelse	46
Bilaga G: Branden, ett av huvudstudiens dilemma i temat förtjänstförbindelse	47
Bilaga H: Manipulationschecken, sist i samtliga av huvudstudiens enkäter	48

INTRODUKTION

Du och din pojk-/flickvän har äntligen tagit tag i drömmen och blivit bergsklättringsinstruktörer på heltid. Ni är en dag ute och klättrar på hög höjd med sex stycken elever. Du och din pojk-/flickvän är säkrade i var sin lina, medan eleverna är säkrade i en gemensam lina. Plötsligt sker ett stenras (som inte kan klandras någon). Både din pojk-/flickvän och dina elever faller och blir sedan hängande. Du lyckas däremot hålla dig kvar och klättrar upp till den klippavsats där ni alla har säkrat linorna. När du kommer upp på klippavsatsen ser du att stenraset skadat säkringarna. Du förstår direkt att du genast måste göra nya säkringar för att de inte ska lossna. Det är uppenbart att du inte hinner göra nya säkringar för båda linorna. Ditt val avgör om det är din pojk-/flickvän eller de sex eleverna som kommer att falla mot en säker död.

Vad gör du?

– Ett dilemma från studiens enkät¹

Ja, vad skulle du egentligen svara i ovannämnda situation? Skulle ditt moraliska beslutsfattande vara annorlunda om du svarade anonymt eller publikt? Syftet med denna studie är att undersöka just detta, det vill säga hur människors moraliska hjälpsbeslut i nödsituationer påverkas om beslutet är anonymt eller publikt. Människor är sociala varelser och mängder av forskning visar hur den sociala omgivningen påverkar individen i sitt beslutsfattande (ex. Asch, 1956; Cialdini & Goldstein, 2004; Darley & Latané, 1968; Deutsch & Gerard, 1955; Milgram, 1974; Zimbardo, 2008). Moraliska åsikter har visat sig vara mycket centrala för människans identitet och även högst betydelsefulla när det kommer till att passa in i olika sociala sammanhang (Skitka, Bauman & Sargis, 2005). Att agera efter sina moraliska ideal kan vara svårt i en modern värld som är full av ständig påverkan och externa förväntningar. En sådan inverkan kommer från dagens sociala medier, vilka är mer närvarande än någonsin, det inte minst i form av Facebook direkt i mobiltelefonen. Människor har trots detta ett behov av stabilitet och strävar efter en trygg referenspunkt till sig själv, men också för att ha som presentation mot andra (Goffman 1959; Swann, Wenzlaff, Krull & Pelham, 1992).

På grund av den sociala närhet som finns idag, och dess betydelse för individen, är det av vikt att vidare förstå hur människor konstruerar den moraliska verkligheten efter ett socialt tänkande. Detta är ett relativt utforskat forskningsområde inom moralpsykologin när det

---

¹ Samtliga dilemman benämns i bilaga D, E, F och G.

gäller det sociala rollspelet, speciellt när det kommer till den direkta jämförelsen mellan anonymt och publikt beslutsfattande. Därför är det av intresse att undersöka detta, vilket denna studie kommer att göra. Det är då fråga om att undersöka attityder.² För att sätta uppsatsen i kontext och bättre förstå dess hypotes och syfte framförs närmast underlag av närliggande forskningsområden såsom moraliska attityder, den kognitiva processen samt vad anonymt och publikt beslutsfattande kan innebära i en räddningsaktion.

De två huvudsakliga moraliska attityderna – deontologi och utilitarism

Moralpsykologin brukar i huvudsak dela upp moralfilosofin i två olika grundprinciper, deontologi och utilitarism, vilka enkelt sett kan betraktas som varandras motpoler. Utilitarismen har fokus på handlingens konsekvens och menar att en handling alltid är rätt om den främjar största möjliga lycka eller välbefinnande för största möjliga antal människor. Deontologin betraktar i sin tur att en handlingens etiska status inte går att mätas, utan snarare handlar om förhandsbestämda etiska plikter (Greene, 2007:37-40; Haidt & Kesebier, 2009:4). I denna bemärkelse menas att ett liv har ett oändligt värde och kan därför aldrig ställas mot ett eller flera andra (Baron & Spranca, 1997:2). Greene (2007) sammanfattar detta i hur ”*målen inte helgar medlen*” (s.39, egen översättning). Istället är dessa plikter hos utilitarismen mer sedda som tumregler vilka kan brytas om konsekvensen förväntas ge stor nytta, kortfattat att målen helgar medlen. En utilitarist skulle kunna offra en person för att rädda flera (Bartels, 2008:382). Detta även om personen i fråga står denne nära eller på något sätt förtjänar att räddas. För utilitaristen är konsekvensen, den större nyttan, det *enda* som spelar roll (Darwall, 2003a; Pettit, 1993).

I ett klassiskt moraldilemma, kallat footbridge-dilemmat, uppmålas en situation där personen i beslutet kan välja att knuffa en större man med ryggsäck framför ett skenande tåg. Om mannen knuffas fram skulle det innebära att tåget skulle bromsas in och få till följd att ett större antal människor längre fram på spåret räddas. Vid en återkoppling till diskussionen ovan skulle en person med typisk deontologisk uppfattning inte knuffa mannen för att rädda det större antalet. En sådan handling, att medvetet skada en oskyldig man, är alltid fel oavsett handlingens nytta och kan enligt plikt aldrig utföras. Däremot anser utilitaristen att det vore moraliskt bättre att knuffa mannen eftersom det räddar fler människor (Greene, 2007:41-42).

Ett annat exempel kan tas från Ritov och Baron (1999) där personer med deontologisk värdering ställdes inför ett dilemma om öppningen av en dammlucka. Konsekvensen av att öppna en dammlucka skulle betyda räddningen för tjugo fiskarter, men även utrotning av två

² Att ha i åtanke är då att vad en individ *säger sig skulle göra* och *faktiskt gör* inte alltid är samma sak (Baron & Spranca, 1997:2-3).

arter på andra sidan dammen. Experimentet visade att personer med deontologiska värderingar hade en låg benägenhet att öppna dammluckan. Argumentet från vissa av deltagarna var att de helt enkelt vägrade skada de två nämnda arterna på bekostnad av att tjugo andra arter skulle dö.

De senaste åren har forskningen, inom moralpsykologin, uppvisat tendenser till att bedöma det utilitaristiska tankesättet som det mest moraliskt korrekta (ex. Baron & Ritov, 2009; Greene et al., 2009; Sunstein, 2005). Till grund för detta har det, bland annat, poängterats hur det deontologiska synsättet skapar handlingsförklaring och moraliska felbeslut (Baron & Spranca, 1997) samt att det endast är fanatiker som kan hålla fast vid deontologiska värderingar. Ett extremexempel som tagits upp i sammanhanget är om en hel nation skulle kunna räddas genom att en person offras (Fried, 1978:10). I kontrast kopplas utilitarismen ihop med reflexivt tänkande och hög anpassningsförmåga till situationen (Sunstein, 2005). Det utilitaristiska synsättet är dock inte utan kritik. Det riktar sig då på hur utilitaristisk värdering visat sig tydligt korrelera med känslökyla och nonchalans (Bartels & Pizarro, 2011). Ytterligare visar undersökningar hur politiker och organisationer som har anfört en tydlig utilitaristisk inställning, det vill säga räknat människovärde i statistik, fått negativt omdöme (Tetlock, Lerner & Peterson, 1996; Tetlock, Kristel, Elson, Green & Lerner, 2000; Viscusi & Chesson, 2000). Det utilitaristiska nyttomoralstänkandet tolkas då som kallhjärtat och obehagligt med kritiken ”det går aldrig sätta ett pris på en människas liv”. Detta blir förstås ytterst problematiskt för exempelvis beslutsfattare som stundtals *måste* ta sådana beslut, såsom sjukvårdspersonal vid större olyckor, försäkringshandläggare eller politiker (Sunstein, 2005:536-537).

Det är just denna problematik som grundat idén till denna studie och att undersöka anonymt och publikt beslutsfattande. Även om utilitarism blivit relativt uppmärksammat som kallhjärtat när allmänheten bedömer företag och organisationer är det inte helt säkert att det kan relateras till när allmänheten utvärderar varandra, det vill säga utvärdering av individer. Hur anses och uppfattas det utilitaristiska synsättet ”vanliga människor emellan”? Detta tycks inte ha undersökts i vidare utsträckning och är något denna uppsats ämnar ge klarhet och utveckla. Möjligen kan uppsatsen visa tendenser om att tidigare forskning angående företag och politiker är överförbar. Dessutom är den tidigare forskningen mycket inriktad mot att *offra* och på det sättet rädda det större antalet (ex. Bartels, 2008; Cushman, Young & Hauser, 2006). Den här uppsatsen handlar om att tvingas till att rädda eller inte rädda, inte i *direkt* mening offra någon.

Den kognitiva processen vid det moraliska tänkandet

Kognitiv forskning har visat hur det går att framkalla ett visst moraliskt tänkande hos människor. Denna studie ämnar framkalla utilitaristiskt tankesätt hos respondenterna, men samtidigt binda dem emotionellt åt motsatta håll, och se om de svarar annorlunda anonymt och publikt. Det är följaktligen av vikt att veta hur presentationen av ett moraliskt dilemma i sig påverkar individen. När två val ställs mot varandra, kallat *joint evaluation*, för detta med sig ett kalkylerat utilitaristiskt tänkande. Jämför detta mot *separate evaluation* där endast ett enskilt val presenteras för individen, med alternativet att antingen agera eller ej, som tenderar att ge upphov till ett mer emotionellt tänkande (Bazerman, Tenbrunsel & Wade-Benzoni, 1998; Ritov & Baron, 2011). Till exempel visade Kahneman och Ritov (1994) i sin studie hur personer var villiga att betala mer för att rädda delfiner än att förhindra hudcancer hos jordbrukare när de presenterades enskilt. När dessa två val istället ställdes mot varandra blev utfallet det motsatta. Förmodat gav följaktligen delfinerna ett mer känslomässigt intryck. När jordbrukarna ställdes emot som alternativ tenderade det emotionella att spela mindre roll (se även Ritov & Baron, 2011:658). Vidare belyser Slovic (2007) ytterligare ett exempel från år 2002 när den amerikanska kustbevakningen spenderade drygt 48 000 dollar för att försöka rädda en hund som blivit kvar på ett fartyg efter en räddningsaktion. De var även beredda att spendera mer pengar då operationen misslyckades. Insatsen avbröts efter kritik om att pengarna kunde distribueras bättre.³ Ett annat verkligt fall kan tas från år 1987 när ett barn, Jessica McClure 18 månader gammal, fastnade i en brunn i Texas. Fallet fick stor uppmärksamhet och flickans familj fick donationer på över 700 000 dollar till räddningen. Detta visar på hur emotioner kan sätta igång extrema åtgärder till enskilda fall (Small & Loewenstein, 2003). Pengarna hade kunnat rädda ett mycket större antal barn om de distribuerats annorlunda, till exempelvis till räddningsorganisationer. Small och Loewenstein (2003) menar inte att det var fel att rädda Jessica, utan istället poängteras att människors emotioner tydligt kan leda till stark snedfördelning av resurser.

Denna snedfördelning är något som intresserar Slovic (2007). Han lägger istället för fokus på människans extremåtgärder åt enstaka individer sin fokus på människans tendens till handlingsförklamation när det kommer till det större antalet människor. Slovic (2007) har utvecklat en modell, "*the collapse of compassion*", som illustrerar hur människan redan vid antalet av två personer uppvisar tydlig empatisk och känslomässig avtrubning. Medlidandet sjunker och mynnar ut i en "kollaps" desto fler personer som är i behov av hjälp. Slovic argumenterar och stödjer hur människor inte är emotionellt psykiskt kapabla till att empatiskt

³ Hunden räddades dock senare efter tillskott från djurorganisationen The Humane Society of The United States (Kayal, 2002; Song, 2002).

känna för större grupper, utan endast för väldigt få individer i taget. Han refererar till Dillards (1999): *”There are 1,198,500,000 people alive now in China. To get a feel for what this means, simply take yourself – in all your singularity, importance, complexity, and love – and multiply by 1,198,500,000. See? Nothing to it”* (s.84). Slovic (2007) förmodar hur denna känslomässiga kollaps rimligtvis är en strategi för människan att inte golvas av ett totalt överväldigande av empati.

Vidare gällande den kognitiva processen stödjer många forskare en så kallad ”dual-process”-teori (Epstein, 1994). Denna menar att människan använder sig av två olika kognitiva processer, vilka brukar benämnas som system I och system II (Stanovich & West, 2000). System I är affektivt orienterat, grundat på intuition och emotion. Denna process eftersträvar att uppleva njutning och att undvika obehag. Vidare beskrivs processen som högst omedveten, snabb och automatisk. System II däremot är jämförelsevis långsamt och logiskt resonerande. Processen är medveten och utvärderar sina beslut noggrant efter logik och bevis (Epstein, 1994). De två processerna antas vara relativt självständiga, men system II tros ha en viss roll av att korrigera eventuellt ”svagare” beslut från system I (Kahneman & Fredrick, 2002; 2005). Sunstein (2005:533) exemplifierar hur dessa två processer fungerar hos en flygrädd person. Han beskriver hur en person som ska flyga en månad efter en flygkrasch förmodligen kan känna obehag inför resan, detta eftersom system I aktiveras och indikerar en stor risk med flygningen. Däremot kan system II förmedla en mer realistisk bild över situationen och syfta på att statistiken faktiskt visar på hur flygning egentligen är ett väldigt säkert transportsätt. Dock har andra studier visat att även om system II tenderar att korrigera system I så är det likväl system I som generellt har det största inflytandet vid moraliska beslutsfattanden. Den blixtnabba utvärdering från system I hinner trots allt före och formar hur system II senare tar sig an samma intryck (Haidt & Kesebir, 2009:11). Detta försprång illustrerar Valdeesolo och Desteno (2006) i sin studie. De lät försökspersoner i sitt experiment titta på en humoristisk film för att sedan direkt efteråt be dem svara på det klassiska footbridge-dilemmat, vilket nämnts tidigare. De personer som hade tittat på den humoristiska filmen var mer benägna att svara utilitaristiskt, och alltså knuffa mannen, än personer som tittat på en neutral film. Den positiva känsloutlösningen (System I) kort innan beslutsfattanden har då reducerat den negativa och obehagliga känslan som de flesta människor annars upplever av att knuffa. Emotionellt obehag tenderar således hindra utilitaristiskt beslutsfattande, vilket tyder på att deontologi utgår från system I och utilitarism från system II. Neuroforskning har även påvisat hur individer som skadat sin ventro-mediala prefrontala cortex, vilket medför nedsatt, eller helt förlorad, förmåga att interagera känslor vid

beslutsfattande, nästan alltid väljer utilitaristiskt i moraliska dilemman (Koenigs et al., 2007). Denna skada gör att individer inte på samma sätt blir överväldigande av känslor vilket medför hög grad av objektivitet (Damasio, 1994).

Anonymt och publikt beslutsfattande

Antropologi- och sociologiprofessorn Erving Goffman (1959; 2004) har utformat den så kallade dramaturgiska modellen vilken med en metaforisk enkelhet ger förståelse för hur människor tenderar att agera annorlunda vid anonymitet eller inför publik.⁴ Han liknar den sociala interaktionen med en teaterföreställning varvid det finns en främre och bakre region, det vill säga en scen och en kuliss. Goffman definierar begreppet framträdande och den främre regionen som ”den samlade aktiviteten hos en viss deltagare vid ett givet tillfälle som tjänar att på ett eller annat sätt påverka någon av de andra deltagarna” (Goffman, 2004, s.23). Han beskriver följaktligen hur alla människor framträder i olika roller för att förmedla ett uttryck som är accepterat och förväntat. Det handlar sammantaget om en förhandlingssituation om individens identitet där hon aktivt möter och behandlar omgivningens definitioner om henne och hur hon i sin tur presenterar sig själv. Det dramaturgiska perspektivet har dock kritiserats för att vara en alltför cynisk framställning av människan som manipulativ och oärlig. Goffman gör emellertid ingen distinktion huruvida individer är äkta eller oäkta, det vill säga om det finns en ”sann” personlighet. Snarare poängteras endast ett deskriptivt tillvägagångssätt av det sociala rollspelet (Fangen, 1998). Annan kritik är hur Goffmans forskning saknar tyngd då den bygger på kvalitativ data (Jacobsen & Kristiansen, 2002:170), men det finns kvantitativt stöd i området (ex. Luhtanen & Crocker, 1992).

Inom psykologin brukar Goffmans (1959) sociologiska forskningsfält benämnas som *self-presentation* eller *impression management*, och innebär att människor ständigt strävar att nå kontroll av andras uppfattningar om dem själva, enligt vem de vill vara och sin egen uppfattning av sig själv (Gilovich, Keltner & Nisbett, 2011:101). Vidare argumenterar Tajfel och Turner (1979) för hur en individs identitet och självförtroende binds till gruppen i vilken personen tillhör. Detta har de utformat till en teori som de kallar *Social Identity Theory* som sammanfattningsvis innebär att personer tydligt kan nedtona sina egna intressen i förmån för gruppen. Vidare har Higgins (1987;1999) utvecklat en liknande teori kallad *Self-Discrepancy Theory*. Den baseras på en idé om att alla människor har ett *faktiskt själv* (”actual self”), vilket är individens ”verkliga” själv som hon vet att hon besitter och andra vet att hon besitter. Detta

⁴ Se även t.ex. Allport (1954), Luhtanen & Crocker (1992) och Miyamoto & Dornbusch (1956).

faktiska själv utvärderar sig själv utifrån två andra själv, det *ideala självet* ("ideal self") och *bordesjälvet* ("ought self"). Det ideella självet representerar en ouppnåelig, perfekt önskebild av egenskaper som individen önskar och strävar efter att nå, vilka i sin tur formas av den externa världens publika attityder. Vidare i samma spår, men mer strikt, representerar bordsjälvet sådant individen anses förpliktad och rent skyldig att faktiskt ha. Det ideala självet reagerar på frånvaro av positiv feedback, och upplevs i form av nedstämdhet och omotivation ("dejection"). Bordsjälvet reagerar på närvaro av negativ feedback, och upplevs i form av upprördhet och anspänning ("agitation"). Ju mer diskrepans, det vill säga brist på överensstämmelse, mellan det faktiska självet och de två utvärderande själven desto mer emotionella psykologiska problem hos individen. Vidare forskning visar hur det generellt sett krävs mer positiv feedback än negativ för att nå en kognitiv status quo (ex. Ariely, Huber & Wertenbroch, 2005; Camerer, 2005; Novemsky & Kahneman, 2005).

Vi tycker att dessa välbeprövade teorier belyser ämnet anonymt och publikt beslutsfattande på ett bra sätt. Det är alltså Goffmans (1959) klassiska rollspelsteori följt av Tajfel och Turners (1979) identitetsteori som båda menar hur individer formas utifrån gruppens värderingar. Slutligen hade vi Higgins (1987) som belyser den psykologiska tillfredsställelsen och påfrestningen med detta. Emellertid finner vi ingen tidigare forskning som sammankopplar denna forskningsgren, anonymt och publikt beslutsfattande, med de moralpsykologiska termerna utilitarism och deontologi. Denna inriktning ämnar vi att undersöka i denna studie. Detta för att se hur anonymitetsgraden kan påverka individers moraliska attityd.

Fortsättningsvis, för att utveckla om omvärldens påverkan, med dess positiva och negativa feedback, uttrycker Baier och Svensson (2009) att "*vårt handlande styrs sällan utav lagar och regler utan av oskrivna och osynliga normer*" (resumén, jfr s. 93-94). Enligt *The Blackwell encyclopedia of social psychology* (Manstead & Hewstone, 1995) beskrivs begreppet norm ("norms") som "*consensual standards that describe what behaviours should and should not be performed in a given context.*" Människan rättar sig följaktligen efter olika normer som finns i samhället och moral benämns ofta som ingrediensen som likt ett klister binder ett fungerande samhälle samman (Haidt & Kesebir, 2009:30). Normen belyses i samma spår som en av tre bestämmande faktorer när det kommer till hur människor väljer sina handlingar (Ajzen & Fishbein, 1980; Ajzen, 2005).⁵ En anledning till att normbegreppet blivit så uppmärksammat brukar bland annat refereras ekonomer och den ekonomiska teorin.

---

⁵ De övriga två faktorerna ("behavioral beliefs" och "control beliefs") tas inte i beaktande i denna studie och läsaren hänvisas till nämnda referens om det finns ett vidare intresse av dessa.

Det handlar då om teorier inom benämnelserna ”rational choice” och ”game theory” vilka kalkylmässigt söker att fastställa den sociala inverkan på människor enligt ekonomiska beslut (Posner, 2007). Individen ses utifrån detta i ett spelteoretiskt perspektiv vara driven av ett egenintresse och samverkar därefter. Den enskilde individen identifierar, medvetet som omedvetet, handlingsmönster och agerar därefter prosocialt, behjälpligt för annan, men av eget intresse (Voss, 2001). Ett exempel på detta skulle kunna vara beslutet att köpa miljöbil. Vid ett sådant beslut får ägaren både ekonomisk vinst, enligt ersättning via skattereduktion, samtidigt som denne gör en god gärning för miljön (Ariely, 2010). Vidare tenderar människor att vara mer prosociala när de har ”ögonen på sig”. Detta visar exempelvis studier i vilka personer donerade betydligt mer pengar om donationen var publik än anonym (Baumeister, 1982; Satow, 1975). En förklaring till detta antas vara att en individs rykte evolutionärt har haft stor betydelse för en persons överlevnad, likväl överförbart hur ett gott rykte i dag kan generera i ett stabilt nätverk som i sin tur för med sig vinningar, till exempel att det kan gynna jobbkariären (Haidt & Kessebir, 2009:23). Att skapa sig ett gott rykte kan med andra ord vara en god investering för framtida hjälpripar från andra. Att hjälpa kan generera i egen vinning är något människor också visat sig vara väl medvetna om (Alexander, 1987; Baumeister, 1982; Satow, 1975; Trivers, 1971).

Ryktesspridning är centralt för människor och främjar den sociala sammanbindningen (Nowak, 2006; Wiessner, 2005). Den större delen av ryktesspridningen tenderar dock inte handla om att individer framhäver goda gärningar utan snarare tvärtom fokuserar på normbrytare (Dunbar, 1996). Scheff (2003) menar med detta att människor ständigt kämpar för att undvika att bli utsatta för den skammen, och att det är skammen som är nyckeln till att det sociala samspelet i vårt samhälle fungerar. Han beskriver det som att människan ständigt är vaksam, medvetet som omedvetet, för att inte tappa kontrollen över sitt beteende vilket kan leda till en hög grad av skam, och ju viktigare motparten är desto noggrannare och sårbarare är individen. Enkelt förklarar menar Scheff (2000) att det obehag skam ger är individens skydd och varningsklocka för att inte bli utesluten från gruppen denne vill tillhöra eller kanske är beroende utav. Skam är något som uppstår inför andra, till skillnad från skuld som handlar mer om internalisering vilket innebär att det kan uppstå utan *direkt* inblandning av annan (Baier & Svensson, 2009:145-146). I stil med detta menar Dunbar (1996) att samvetet är den inre rösten som varnar människan och får folk att agera moraliskt korrekt i den ständigt närvarande ryktesvärlden.

Övriga faktorer som styr hjälpbeteende

Avslutningsvis finns det ett fåtal övriga faktorer som tidigare forskning visat orientera människors hjälpbeteende som varit betydande underlag för utvecklingen av denna studie och dess enkäter. Bland annat det att människan mest sannolikt hjälper den eller dem med vilka de delar flest gener. Det är ett beteende som även genomsyrar hela djurriket (Williams, 1966) och brukar av forskare benämnas *kin selection* (Hamilton, 1964). Inom ramen för detta finns även *psychological kinship* vilket refererar till de personer i en individs sociala nätverk som står så pass psykologiskt nära att de anses som familj. Det kan exempelvis vara en mycket nära vän eller käresta så som pojk- eller flickvän (Ackerman, Kenrick & Schaller, 2007; Bailey, 1988; Bailey & Nava, 1989; Nava & Bailey, 1991). Att människor mest sannolikt hjälper sina närstående är tydligt också i den heroiserande uppståndelse som tenderar att förekomma efter att det varit en räddningsaktion vilken innefattat privatpersoner som inte kände varandra sedan tidigare. Detta bland annat i form av uppmärksamhet i media och TV-galor vilka har prisutdelning i tituleringen ”vardagshjälte”. Det vill säga att en individ räddar någon som är utanför dennes innersta krets ses inte alls som en självklarhet, nästintill extraordinärt, medan omvänd situation inte alls är lika speciellt (Cunningham, 1986; Drabek, Key, Erickson & Crowe, 1975; Quarantelli, 1960). Hur skulle ett fall uppmärksammas om en person valde bort sin *kin* för att rädda ett större antal ”främlingar”? En sådan handling vore att visa prov på ett starkt utilitaristiskt ställningstagande. Enligt diskussionen ovan har forskningen på senare år lutat allt mer åt att bedöma utilitarism som det mest moraliskt korrekta (ex. Baron & Ritov, 2009; Greene et al., 2009; Sunstein, 2005). Viktigt att poängtera i sammanhanget är dock hur tidigare forskning uppmärksammat utilitarism att bli betraktat kallhjärtat och obehagligt av gemene man (Sunstein, 2005; Tetlock, Kristel, Elson, Green & Lerner, 2000; Tetlock, Lerner & Peterson, 1996; Viscusi & Chesson, 2000).

Beträffande kön har män visat att de i nödsituationer till högre grad än kvinnor tenderar att värna om sina relationer, sina *kin*. Kvinnor har istället uppmärksammas för att ha ett mer objektivt rättviseresonemang när situationen kräver. Dock har kvinnor generellt sätt visat högre omvårdad och ansvar för andras välfärd än män (Gilligan, 1982; Gump, Baker & Roll, 2000). Detta kan tolkas som att män i sådana fall skulle vara mer deontologiskt lagda än kvinnor, på grund av en mer fast och pliktliknande attityd. Detta jämfört med kvinnor vilka tenderar att agera enligt en slags utilitaristisk tumregelprincip. Dock har Lombrozo (2009) i sin studie tvärtom påträffat män mer utilitaristiska, även om resultatet förvisso hade svag effekt var det likväl signifikant. Ytterligare en studie, relevant i sammanhanget, är Jaffee och Hydes (2000) meta-studie, täckande åren 1966 till 1998. De kom fram till resultatet att

könsskillnaden gällande moraliskt resonerande är svagt beträffande omvårdnad och rättvisa. Sammantaget menar Jaffee och Hyde att det snarare handlar om kontext och kultur som är huvudvariabeln, än könsskillnaden i sig.

Inte desto mindre har rättvisa och förtjänst rent generellt uppmärksammats vara en viktig faktor i hur människor agerar i stundande hjälpsituationer. Bland annat Montada och Schneiders (1989) forskning har visat hur emotioner av sympati hade mindre betydelse i förhållande till rättvisa och förtjänst. Personer som har försatt sig i en knipa vilken de, mer eller mindre, anses får ”skylla sig själv” för att ha hamnat i minskar medmänniskors motivation till att hjälpa (Blader & Tyler, 2002; Kohn, 1990; Tyler, Boeckmann, Smith & Huo, 1997; Weiner, Perry & Magnusson, 1988). Människor verkar helt enkelt motiveras till att rädda personer som ”förtjänar” hjälpen. Vidare visar Tyler (2001) hur förtjänst och rättvisa förutsågs mest betydelse när det kommer till att räddning av grupp, medan empati växer i vikt när det handlar om en enskild individ. Detta går ju även ihop med Slovic (2007) tidigare nämnda modell vilken menar att människan i princip bara är fysiskt kapabel till att empatiskt känna för enskilda individer i taget och att det vid flertalet uppkommer en slags maxgräns. Vid denna maxgräns verkar således andra faktorer få större betydelse, så som förtjänst.

Sammanfattning av nämnda begreppsdefinitioner och denna studie

Moralpsykologin brukar i huvudsak delas upp i två olika grundprinciper. Ena är deontologin som menar att ett människoliv aldrig kan vara mer värt än ett annat. Andra är utilitarismen som menar att ett människoliv mycket väl kan värderas och att det enda som spelar roll är den större allmännyttan (Greene, 2007:37-40; Haidt & Kesebier, 2009:4). Deontologi har visat sig mer emotionellt styrt motsatt till utilitarismen som kopplats ihop med ett mer objektivt reflekterande (Damasio, 1994; Koenigs et al., 2007; Valdeesolo & Desteno, 2006). Den typiska utilitaristen skulle kunna offra en person för att rädda flera, även om personen i fråga står emotionellt mycket nära eller kanske förtjänar att räddas (Darwall, 2003a; Pettit, 1993). De senaste åren har utilitarismen, inom moralpsykologin, blivit allt mer ansett som det mest moraliskt rätta (ex. Baron & Ritov, 2009; Greene et al., 2009; Sunstein, 2005), dock inte utan kritik. Utilitarismen har fått negativt omdöme av allmänheten i form av att bli ansett som kallhjärtat när företag och politiker anför sådan ståndpunkt (ex. Tetlock, Kristel, Elson, Green & Lerner, 2000; Viscusi & Chesson, 2000). Hur allmänheten, det vill säga ”människor emellan”, skulle utvärdera varandra är i tidigare forskning inte helt klart.

Att människor är sociala varelser och bryr sig om vad andra tycker, samt att andras tyckande påverkar individens beslutsfattande, är emellertid i stor utsträckning styrkt (ex.

Asch, 1956; Goffman, 1956; Posner, 2007). Denna studie ämnar framkalla utilitaristiskt tankesätt hos individer, men samtidigt binda dem emotionellt åt motsatta håll, och se om de svarar annorlunda anonymt och publikt. Det utilitaristiska tänkandet kommer att framkallas genom att respondenterna ställs inför moraliska dilemman presenterat i joint evaluation. Det innebär att två val kommer att ställas mot varandra där endast ena kan väljas. Detta har tidigare forskning visat framkalla utilitaristisk attityd på grund av alternativens direkta jämförelse till varandra (ex. Ritov & Baron, 2011).

Syfte. Den här studien handlar om människans sociala rollspel, med inriktning på moralisk attityd. Syftet är att undersöka om människors moraliska hjälpvalsbeslut i nödsituationer påverkas om beslutet är anonymt eller publikt.

Hypotes. Studiens hypotes är att respondenterna, medvetet som omedvetet, dämpar sin framkallade utilitaristiska attityd när de kan komma att bli bedömda publikt, jämfört med när de är anonyma. Det eftersom utilitaristisk attityd i tidigare forskning visat på att bli tolkat som kallhjärtat (ex. Sunstein, 2005) och för att individer tenderar att agera efter ett socialt rollspel medveten om sitt eget rykte (ex. Goffman, 2004; Satow, 1975).

METOD

Undersökningsdeltagare

Studiens urvalsgrupp bestod av 249 respondenter, varav 41 % män, 45 % kvinnor samt 14 % som inte angav någon könstillhörighet.⁶ Medelåldern var 22,7 år med åldersspannet 17 till 39 år. Urvalet ämnade vara studenter, dels för att de är en enkel grupp att få tag på men också för att de antogs mest passande sett till manipulationen (se nedan).

Datainsamling skedde vid in- och utgången vid två större och välkända bibliotek avsedda för studenter i Lund, Sverige. Respondenterna valdes alltså ut genom så kallat bekvämlighetsurval efter vilka studenter som fanns tillgängliga vid tidpunkten (Shaughnessy, Zechmeister & Zechmeister, 2011:144). Samtliga studenter som passerade tillfrågades för att minimera undersökningsledarens påverkan i valet av respondenter.

Material

Studiens moraliska dilemman. Studiens dilemman handlade om nödsituationer. Respondenten fick skatta sin övertygelse om vem eller vilka som denne skulle rädda ifall

---

⁶ Vissa i den publika enkäten, som ville vara anonyma, skrev heller inte sitt namn vilket gjorde att det inte gick att könsbestämda dem.

situationen uppstod i verkligheten. Samtliga dilemman var formade på ett sätt att respondenten endast kunde välja ett räddningsalternativ av två möjliga. Till exempel att rädda sin pojk-/flickvän eller ett större antal människor (se mer ingående nedan).

Inledningsvis skapades tolv moraliska dilemman där sedan åtta stycken av dessa valdes ut till en pilotenkät. Denna pilotenkät var utan manipulation, vilket betyder att samtliga respondenter fick instruktionen att de var anonyma. Anledningen till att göra en pilotstudie var för att undersöka medelvärden, spridning och hur respektive dilemma korrelerade med varandra. Det hade exempelvis varit mycket olyckligt om det vid huvudstudiens datainmatning upptäcktes påtagliga golfeffekter åt antingen det deontologiska eller utilitaristiska hållet. Det skulle ha inneburit att studiens undersökningssyfte angående anonym och publik attitydförändring i princip inte skulle ha haft en chans från början, åtminstone inte varit känslig nog för att hitta små eller medelstora förändringar. Målet med pilotstudien var alltså bland annat att få en god normalfördelningskurva för att uppnå god instrumentkänslighet (Aron, Aron & Coups, 2009:73).

Pilotstudiens urvalsgrupp bestod av 39 respondenter och datainsamlingen var så när som identisk med huvudstudiens senare insamling. Det vill säga platsen var densamma och så var även urvalsprocessen. De fyra dilemman som sedan gav de mest lämpade resultaten, efter ovannämnda kriterier, valdes ut. Det gjordes dock vissa justeringar för att få dem att bättre stämma in i tänkta teman och för att göra dem mer lika varandra. På detta sätt stärktes reliabiliteten då korrelation mellan inkluderande dilemman visar på att de mäter liknande moraliska tendenser (Shaughnessy, Zechmeister & Zechmeister, 2011:164). En annan justering som gjordes var hur respondenten fick svara på dilemman. I pilotenkäten avslutades varje moraliskt dilemma med tre frågor: ”Vad gör du?”, ”Vad känns moraliskt bättre?” och ”Vad känns instinktivt (magkänslan) bäst?”. Respondenten fick sedan svara genom att bedöma detta på en sexgradig Likertskala (Trost, 2007:158). Den fråga som fick den mest lämpliga normalfördelningskurvan (Aron, Aron & Coups, 2009:73) var ”Vad gör du?” och därför valdes denna fråga ut till den riktiga datainsamlingen. Dessutom antog vi att denna fråga var mest känslig för dem som skulle komma att utvärderas publikt, eftersom respondenten då svarar vad denne faktiskt skulle ha gjort.

I den slutgiltiga enkäten presenterades således fyra olika moraliska dilemman. Dessa benämndes inofficiellt som *berget*, *båten*, *reseguiden* och *branden* (se bilaga D, E, F, G). Varje dilemma avslutades med frågan ”vad gör du?”. Respondenterna svarade genom att bedöma på en sexgradig Likertskala hur pass övertygade de var gällande vem i dilemman som de skulle rädda. De fyra dilemmana hade två teman, vilka inte var synbarligt utskrivna. Det

första temat benämndes som *relationsförbindelse*. Det handlade om att antingen rädda sin så kallade *psychological kin*, det vill säga sin pojk-/flickvän som står psykiskt nära, eller rädda det utilitaristiska alternativet vilket var ett stort antal andra personer. Det andra temat benämndes som *förtjänstförbindelse*. Det handlade om att antingen rädda det mindre antalet individer som gjort sig "förtjänta" av räddningen eller rädda det utilitaristiska alternativet vilket var ett större antal andra personer en bit längre bort. De som var förtjänta av räddningen var de som hade möjliggjort att räddningsaktionen över huvudtaget kunde äga rum, likväl var det också dem som var fysiskt närmast.

För att exemplifiera ett av dessa moraliska dilemman som respondenten ställdes inför presenteras här närmast dilemman kallat *båten*, som är från temat *förtjänstförbindelse*.

Du är kapten på en stor fiskebåt, plötsligt ser du en nödraket och tar dig till platsen. Väl där ser du två stora livbåtar i vattnet. Enligt radarn finns det inga andra hjälpbåtar i närheten. En blå livbåt är väldigt nära och personerna i båten viftar med en nödfackla. Det är uppenbart att det är personerna i den blå livbåten som skickat upp nödraket. I den blå livbåten är det 8 människor vid liv. Du hör hur personerna i den blå livbåten säger till varandra: "ja, vi kommer att bli räddade!". Åt samma håll men mycket längre bort ser du en röd livbåt. Du ser att det finns 30 människor vid liv i den livbåten. För att komma till den röda livbåten är du tvungen att åka förbi den blå livbåten. Det är vinter och isande kallt ute med starka vindar. Eftersom din fiskebåt inte har någon utrustning för räddningsarbete så vet du att det kommer att ta lång tid att komma nära en livbåt och sedan få över alla människor. Du kommer endast hinna rädda människorna ombord på en av livbåtarna, människorna i den livbåt som du inte åker till kommer garanterat att frysa ihjäl.

Vad gör du? (Kryssa i hur pass övertygad du är över ditt val)

Självklart räddar jag människorna i den blå livbåten som är närmast.

Självklart räddar jag människorna i den röda livbåten längre bort.

1	2	3	4	5	6

Manipulationen. Till studien skapades två olika enkätdesigner där ena underströk anonymitet och den andra hade ändamålet att få respondenten att tro att svaret skulle bli publikt. Enkäterna var utöver detta identiska.

I den anonyma enkäten fick respondenterna instruktionerna att de var helt anonyma, förutom att de ”för statistiska skäl skulle ange kön och ålder” (se *bilaga B*). I den publika enkäten användes en så kallad deception (Shaughnessy, Zechmeister & Zechmeister, 2011:73). Respondenterna blev förvissade om att deras svar skulle bli publika på den sociala mediasajten Facebook (se *bilaga C*). Anledningen till att Facebook användes som manipulation var för att en övervägande majoritet av respondenterna sannolikt skulle ha ett sådant medlemskap, liksom deras sociala nätverk. Idag använder drygt 800 miljoner människor världen över Facebook och medlemsantalet växer kraftigt. Statistisk från år 2010 visar att Facebook det året fick drygt 680 000 nya användare varje dag världen över. I Sverige är medlemskapet i skrivande stund 4,5 miljoner, och den i särklass största användargruppen är i åldrarna 18 till 25 år. Det är 87 % i åldrarna 18 till 21 år som har Facebook i Sverige och 82 % i åldrarna 22 till 25 år. I nämnda statistik är kvinnor i åldern 20 år högst representerade med 97 % (Rosén, 2011; Sundén, 2009; 2011).⁷ Denna studies målgrupp är studenter och så även Facebooks högsta användargrupp. Facebook ansågs med detta som en enkel och effektiv manipulationsmetod för studiens tilltänkta syfte.

Respondenterna som blev tilldelade den publika enkäten fick beskrivet att deras svar skulle bedömas av en grupp personlighetspsykologer vid Lunds Universitet, vilka skulle ge ett personligt utlåtande om respondentens moraliska känslighet baserat på dennes svar. Utlåtandet skulle nå respondenten genom så kallad ”tagning”, det vill säga att dennes namn länkas officiellt från personlighetspsykologernas Facebookgrupp. Detta skulle medföra att utlåtandet skulle hamna på respondentens Facebookprofil så att alla vänner där skulle kunna se resultatet. Efter detta klagörande fick respondenten ange sina personuppgifter, såsom för- och efternamn, födelseår, månad och dag, stad samt e-post. För att dessa personlighetspsykologer skulle kunna verifiera att de hittat rätt person skulle respondenten även namnge två av sina vänner på Facebook. Genom detta sätt valde de alltså att delta publikt. Däremot hade respondenterna möjlighet att välja anonymitet om de inte ville bli personligt analyserade och det publikt. Det gjorde de i sådana fall genom att kryssa i en ruta längst ned.

De respondenter som var i den publika manipulationen blev innan varje nytt dilemma även påmind om att *”jag är införstådd med att jag personligen kommer att bli utvärderad av personlighetspsykologer och att utlåtandet kommer att publiceras publikt”*. Denna

---

⁷ Dessa siffror har då redan blivit beaktade med felmarginal, t.ex. att en person kan ha fler än ett konto. Men statistiken bör alltså inte ses som några exakta värden, utan mer som en slags fingervisning åt hur det ungefärligen ser ut.

påminnelse gjordes för att stödja upp manipulationseffekten så att den inte skulle försvagas mot enkätens slutskede.

Enligt etisk forskningsriktlinje (Shaughnessy, Zechmeister & Zechmeister, 2011:70-71) har angivna personuppgifter raderats efter att förnamnen använts för könscategorisering. Återigen, respondenterna fick endast fylla i sina personuppgifter för att möjliggöra manipulationen som avsåg att få dem att *tro* att deras svar skulle bli publika, vilket de aldrig var tänkta att bli. I linje med studiens syfte var dock denna deception nödvändig.

I slutet av varje enkät fanns en manipulationscheck som en validering för hur väl manipulationen fungerat. Denna manipulationscheck hade tre frågor där respondenterna fick ange på en fyrgradig skala hur pass de upplevde sig anonyma och offentliga samt om de tänkte på hur andra kunde bedöma deras svar (se *bilaga H*).

Enkätens upplägg av sidor. Den slutgiltiga enkäten var totalt sju sidor lång. På förstasidan gavs en kortfattad sammanfattning av dess innehåll (se *bilaga A*). Anledningen till en neutral förstasida var för att avlägsna möjligheten att som försöksledare, medvetet eller omedvetet, kunna påverka utfallet genom att välja vem som skulle få respektive enkät. På detta sätt visste försöksledarna inte vilken enkät som respektive respondent fick tilldelad sig. För att stärka studiens validitet i linje med detta gjordes en randomisering av samtliga enkäter innan utdelandet (Shaughnessy, Zechmeister & Zechmeister, 2011:195).

På enkätens andra sida var sedan studiens manipulation. Respondenterna fick antingen en publik enkät där de manipulerades att tro att deras svar skulle bli publika, eller en anonym enkät där respondenterna underströks anonymitet.

På sidorna tre till sex, på var sin sida, beskrevs de fyra moraliska dilemman i ordningen *berget*, *båten*, *reseguiden* och *branden*. Alla dilemman avslutades med frågan hur pass övertygad respondenten var att antingen göra det ena eller andra valet, vilket besvarades på en sexgradig skala där det mer emotionellt deontologiska valet (=1) ställdes mot det typiskt utilitaristiska (=6).

På den sista och sjunde sidan av enkäten var manipulationschecken som kontrollerade att manipulationen hade fungerat. Den bestod av tre frågor vilka var om respondenten kände sig anonym, offentlig eller tänkte på hur andra kunde bedöma svaren.

Procedur

Vid utlämnandet av enkäten underströks att respondenten skulle fylla i enkäten enskilt utan diskussion med någon annan, vilket i stort sett alla gjorde. Syftet med att göra

individualtestning var för att minimera risken att få syftet avslöjat. Jämför exempelvis massutlämnande i klassrum vilket skulle ha gett respondenterna betydligt högre möjlighet att prata med varandra. Om respondenterna skulle ha fått reda på att olika enkäter hade delats ut skulle det förmodligen ha skapat skepsis och förvirring, vilket skulle kunna ha påverkat resultatet.

Efter att cirka hundratalet enkäter besvarats upptäcktes en viss snedfördelning från den publika enkäten där fler respondenter än väntat valde att vara anonyma. Om inte tillräckligt stor del valde att svara publikt kunde detta hota den känslighet, den så kallade power, som kan krävas för att hitta potentiell effekt i efterföljande dataanalys (Aron, Aron & Coups, 2009:195-200). På grund av detta skapades ytterligare en manipulation av enkäten. Denna hade samma instruktioner som den publika enkäten, däremot hade möjligheten till att kryssa i rutan för anonymitet tagits bort (jfr *bilaga C*). Det gjordes för att öka antalet respondenter som fyllde i sina personuppgifter. Denna enkät skapades i hypotesen att det inte skulle skilja sig mellan de som hade den direkta möjligheten att kryssa anonymitet.

Respondenterna fick vid inlämnandet av enkäten godis som tack för hjälpen och ett informationskort om oss och vart studien senare kunde hittas. Vid inlämnandet gjordes även en debriefing. Respondenten fick reda på studiens syfte och att den publika samt personliga evalueringen endast var en deception (Blanck, Bellack, Rosnow, Rotherman-Borus & Schooler, 1992). Det var dock inte möjligt att ge samtliga deltagare debriefing på plats eftersom det många gånger kunde vara flera respondenter som fortfarande fyllde i enkäten. Om detta hade gjorts så skulle ju studiens syfte ha röjts och manipulationen skulle ha blivit verkningslös. Efter en veckas datainsamling skickades det därför e-post till samtliga publika respondenter för att på det sättet ge debriefing. På så sätt kunde de som tidigare inte fått informationen om deceptionen och studiens egentliga syfte få detta samt få försäkran på att deras personliga uppgifter kommer att raderas. Detta gjordes för att minimera deltagarnas risk för att utsättas för eventuell psykisk påfrestning genom sin förväntan att få ett resultat (Shaughnessy, Zechmeister & Zechmeister, 2011:76).

RESULTAT

Vid datainmatningen bildades till en början fem olika grupper. 1) *Publikt evaluerade (med ruta)*. Det är de respondenter som fick den publika enkäten och som fyllde i sina personuppgifter, såsom namn och e-post, och inte kryssade anonymitet. 2) *Anonyma*. Det är de respondenter som fick den anonyma enkäten. 3) *Självvalt anonyma (med ruta)*. Det är de

respondenter som fick den publika enkäten men som kryssade anonymitet eller/och inte skrev några personuppgifter. 4) *Publikt evaluerade (utan ruta)*. Det är de respondenter som fick den publika enkäten och som fyllde i sina personuppgifter utan den direkta möjligheten att kryssa anonymitet. 5) *Självvalt anonyma (utan ruta)*. Det är de respondenter som fick den publika enkäten och som inte fyllde i sina personuppgifter utan den direkta möjligheten att kryssa anonymitet.

Respondenterna som skrev in sina personuppgifter, men inte Facebook-vänner, har klassificerats som publika. I *tabell 1* visas samtliga grupper som bildades.

Den modifierade publika enkäten (utan ruta) kommer inte tas i vidare beaktning i dataanalysen. Det eftersom det visade sig att antagandet om att denna enkät inte skulle skilja sig mellan den ordinarie publika enkäten (med ruta) var falsk.

Vid dataanalysen som följer är respondenterna ($N = 206$) på så sätt uppdelade enligt (1) *de publikt evaluerade*, (2) *de anonyma* och (3) *de självvalt anonyma* (jfr *tabell 1*).

Tabell 1. Medelvärde (M) och standardavvikelse (SD) för respektive dilemma.

Grupper	N	Berg	Båt	Rese- guide	Brand	Upplevd anonym	Upplevd offentlig
		M	M	M	M	M	M
Publikt evaluerade (med ruta)	77	3.26 ($SD=1.37$)	3.30 ($SD=1.55$)	3.23 ($SD=1.34$)	3.23 ($SD=1.39$)	1.73 ($SD=.94$)	2.90 ($SD=.88$)
Anonyma	86	2.86 ($SD=1.19$)	3.43 ($SD=1.42$)	2.79 ($SD=1.25$)	3.19 ($SD=1.29$)	3.67 ($SD=.57$)	2.03 ($SD=1.09$)
Självvalt anonyma (med ruta)	43	2.51 ($SD=1.13$)	3.23 ($SD=1.59$)	2.56 ($SD=1.37$)	3.26 ($SD=1.33$)	2.98 ($SD=1.19$)	2.53 ($SD=.98$)
Publikt evaluerade (utan ruta)	34	2.94 ($SD=1.39$)	3.26 ($SD=1.66$)	2.79 ($SD=1.27$)	3.09 ($SD=1.33$)	1.65 ($SD=1.11$)	2.84 ($SD=1.13$)
Självvalt anonyma (utan ruta)	9	3.22 ($SD=1.30$)	3.22 ($SD=1.92$)	2.44 ($SD=1.01$)	2.78 ($SD=1.30$)	2.67 ($SD=1.32$)	2.44 ($SD=1.01$)

Manipulationschecken hade fyrgradiga skalor. Vid anonymitetsskalan innebar högt värde en hög grad av upplevd anonymitet. En analys av variansen [ANOVA] ($F(2, 197) = 101.702, p < .000, \eta^2 = .507$) visar att *de publikt evaluerade* upplevde låg grad av anonymitet ($M = 1.73, SD = .941$). Detta medan *de anonyma* ($M = 3.67, SD = .565$) samt *de självvvalt anonyma* ($M = 2.98, SD = 1.187$) svarade det omvända. Vid offentlighetsskalan innebar högt värde en hög grad av offentlighet. En uträkning genom ANOVA ($F(2, 191) = 15.212, p < .000, \eta^2 = .137$) visar att *de publikt evaluerade* upplevde hög grad offentlighet ($M = 2.90, SD = .882$). Detta medan *de anonyma* ($M = 2.03, SD = 1.086$) samt *de självvvalt anonyma* ($M = 2.53, SD = .979$) upplevde låg grad av offentlighet.

Manipulationschecken visar, enligt Cohen's (1988) riktlinjer, en stark negativ korrelation ($r = -.47, p < .01$) mellan upplevd anonymitet och upplevd offentlighet. Samtidigt finns det även en signifikant korrelation mellan upplevd offentlighet och hur respondenterna tänkte på hur andra kunde bedöma dem, dessa resultat visar på en låg korrelation ($r = .19$). Sammanfattningsvis visar dessa resultat att manipulationen fungerade. Det vill säga respondenterna som svarade på den anonyma enkäten kände sig anonyma och respondenterna som svarade på den publika enkäten kände sig publika.

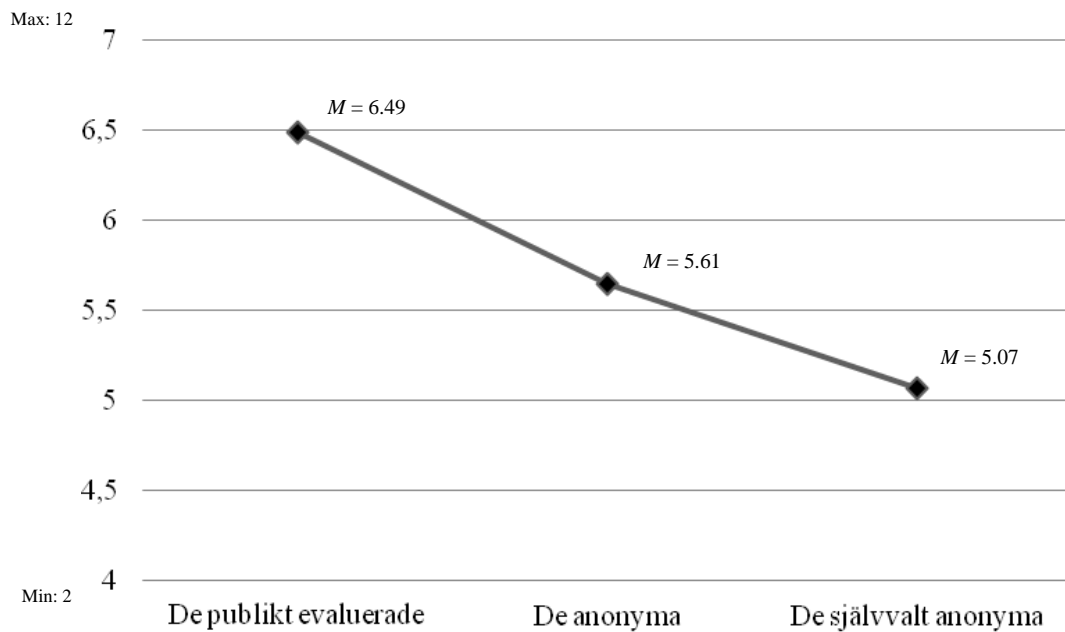
Ett tema bildades av dilemmat *berget* och *reseguiden* efter att de uppvisat stark korrelation ($r = .65, p < .01$) enligt Cohen's (1988) riktlinjer. Ett andra tema bildades av dilemmat *båten* och *branden* efter att de enligt samma riktlinjer uppvisat medelstark korrelation ($r = .43, p < .01$). Därefter gjordes en korrelation mellan dessa två teman för att kontrollera att de inte mätte samma sak, men även för att se att de inte var helt orelaterade. Korrelationen var låg ($r = .15, p < .05$). Det gjorde att de två temaindelningarna behölls och namngavs till (1) *relationsförbindelse* och (2) *förtjänstförbindelse* (se bilaga D, F respektive E, G). De medelvärden som kommer att presenteras nedan har räknats utifrån dessa två teman. Attitydspannet för vardera tema går mellan 2 till 12, där högt värde står för utilitarism och att respondenten sätter vikt på att rädda det större antalet.

En uträkning genom ANOVA av det första temat, *relationsförbindelse*, innehållandes dilemma *berget* och *reseguiden*, visar en signifikant skillnad mellan *de publikt evaluerade* ($M = 6.49, SD = 2.50$) och *de anonyma* ($M = 5.61, SD = 2.20$) samt *de självvvalt anonyma* ($M = 5.07, SD = 2.11$). Vad gäller totalresultatet inom temat var effekten klassad som medelstark ($F(2, 201) = 5.94, p = .003, \eta^2 = .055$) enligt Cohen's (1988) riktlinjer.

En Post hoc-jämförelse genom Bonferroni gjordes hos samtliga gruppkombinationer. I det första temat, *relationsförbindelse*, fanns det signifikanta skillnader mellan *de publikt*

evaluerade och *de anonyma* ($p = .046$) samt *de publikt evaluerade* och *de självvalt anonyma* ($p = .004$). Den grupp som svarade utilitaristiskt högst var *de publikt evaluerade* (se figur 1).

Vid uträkning genom ANOVA av det andra temat, *förtjänstförbindelse*, innehållandes dilemma *båten* och *branden*, har ingen signifikant skillnad mellan grupperna påträffats ($F(2, 202) = .07, p = .938$).

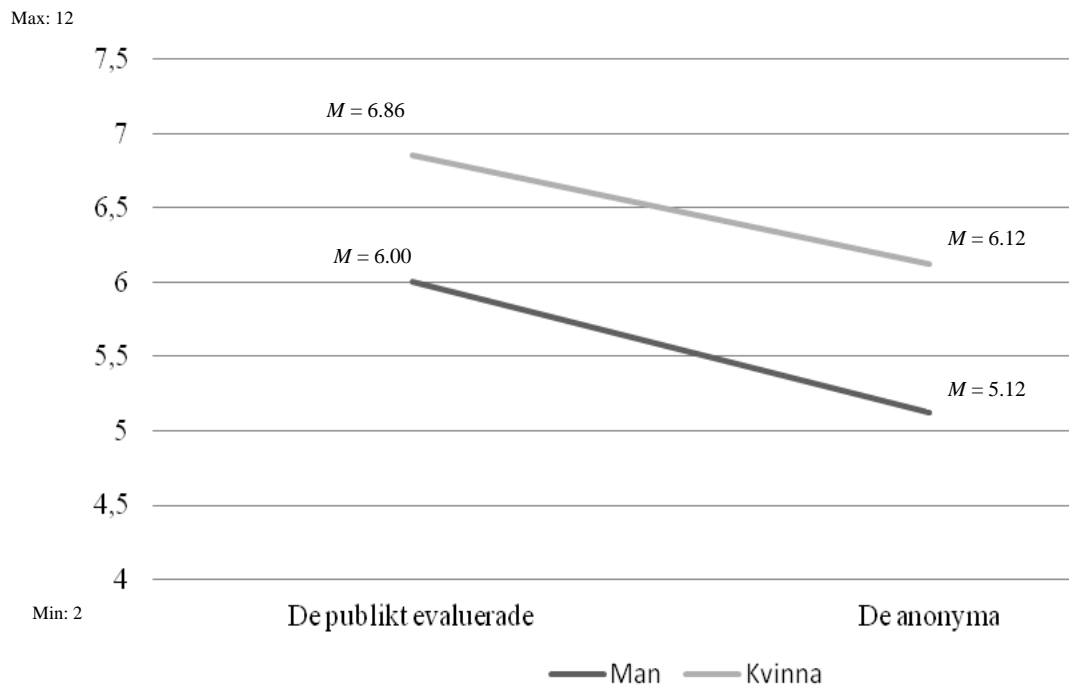

Figur 1. Grad av utilitaristisk attityd för respondenterna i de olika betingelserna i temat *relationsförbindelse*.

I enlighet med studiens huvudsyfte gjordes en kontrastanalys där *de publikt evaluerade* jämfördes mot *de anonyma* och *de självvalt anonyma*. Det skiljde sig signifikant ($p = .001$) mellan grupperna, där *de publikt evaluerade* svarade utilitaristiskt högst.

Vidare gjordes ett planerat t-test mellan studiens tänkta huvudgrupper, *de publikt evaluerade* och *de anonyma*. I första temat, *relationsförbindelse*, skattade *de publikt evaluerade* ($N = 77, M = 6.49, SD = 2.50$) sig utilitaristisk högre än *de anonyma* ($N = 84, M = 5.61, SD = 2.20$) med en signifikant skillnad ($t(159) = -2.39, p = .018$). Gällande det andra temat, *förtjänstförbindelse*, fanns ingen signifikant skillnad.

Slutligen påträffades i det första temat *relationsförbindelse*, vid uträkning enligt univariat mellangrups-ANOVA, en enligt Chohen's riktlinjer (1988) medelstark signifikant huvudeffekt ($F(1027, 2) = 4.39, p = .014, \eta^2 = .06$) gällande kön, vilken visade att kvinnor ($N = 96, M = 6.31$) generellt sätt var mer utilitaristiska än män ($N = 83, M = 5.49$), se figur 2. Däremot fanns det ingen interaktionseffekt mellan de olika betingelsegrupperna och kön.

Figur 2. Grad av utilitaristiska attityder gällande kön i huvudbetingelserna i temat *relationsförbindelse*

DISKUSSION

Resultatdiskussion

Den här studien handlar om människans sociala rollspel inriktat moraliska attityder. Vi har undersökt om och hur hjälpvalsbeslut i nödsituationer kan skifta vid anonymitet och publikt. Det som har manipulerats är följaktligen anonymitetsgraden och hur det påverkar den moraliska attityden.

Studiens hypotes var att respondenternas moraliska attityd skulle skifta i den mån att den publika gruppen skulle dämpa sin utilitaristiska attityd. Studiens moraliska dilemman var konstruerade för att framkalla utilitaristiskt tänkande, dock har utilitarism, med sifferantalet i fokus för det moraliskt bästa, fått negativt omdöme av allmänheten som kallhjärtat när exempelvis politiker eller företag anfört sådan synpunkt (Sunstein, 2005). Mindre kontroversiellt har människor en önskan att förmedla ett publikt uttryck som är accepterat och förväntat (Baumeister, 1982; Goffman, 2004; Satow, 1975). Hypotesen var därför att respondenterna skulle dämpa den framkallade utilitarismen och med större övertygelse rädda dem som står emotionellt närmast, i likhet med *psychological kinship*. Detta för att på så sätt bli sedda som relativt varmhjärtade.

Resultatets helomvändning. I studiens första tema, kallat *relationsförbindelse* fanns en tydlig signifikant skillnad i respondenternas värderingar. I detta tema ställdes respondenten inför valet att antingen rädda sin pojk-/flickvän eller det utilitaristiska valet att rädda ett större antal personer. Enligt Cohen's (1988) riktlinje var effekten på skillnaden medelstark. Dock går skillnaden tvärt emot ovan nämnda hypotes, vilket innebär att respondenternas svar var mer utilitaristiska när de var publika istället för anonyma. Människor har således en känsla av att det är mer socialt önskvärt att rädda flertalet vid våra dilemman, eftersom de nu räddar fler när de blir publikt bedömda. Detta resultat är överraskande eftersom det går emot studiens ursprungliga hypotes. Vidare, om inte mer intressant, kan detta tolkas som att tidigare forskning inte verkar helt överförbar. Hur kommer detta sig?

I vår mening finner vi ett flertal möjliga förklaringar. För det första har den tidigare forskningen om att utilitaristisk framtoning anses kallhjärtad sin egentliga fokus på politiker och företag (Bartels & Pizarro, 2011; Tetlock, Kristel, Elson, Green & Lerner, 2000; Tetlock, Lerner & Peterson, 1996; Viscusi & Chesson, 2000). Huruvida den utilitaristiska inställningen skulle vara kallhjärtad när det kommer till ”vanliga människor emellan” har det, vad vi vet, inte tidigare forskats om. Åtminstone inte i den omfattningen att vi har funnit det i vår sökning. För det andra, ingen tidigare forskning vi funnit har ställt det anonyma och publika mot varandra på ett sådant direkt sätt som denna studie gör. Tidigare forskning har, enkelt förklarat, snarare handlat om hur dilemmat i sig är utformat och hur dessa utformningar ställs mot varandra, och på detta sätt visat hur respondenterna anser att utilitarism upplevs kallhjärtad (ex. Sunstein, 2005). För det tredje, tidigare forskning har varit mycket inriktad på att *offra* och på det sättet rädda det större antalet (Bartels, 2008; Cushman, Young & Hauser, 2006). Vår studie handlar om att tvingas till att rädda eller inte rädda, inte i *direkt* mening offra någon.

Vidare, i enlighet med de beteendekonomiska normteorierna *rational choice* och *game theory* (Posner, 2007) tolkar vi initialt två möjliga förklaringar till varför respondenterna anser att rädda det större antalet skulle vara mer socialt önskvärt. Den ena motivationen skulle kunna vara att respondenten förmodar att rädda sin pojk-/flickvän skulle kunna betraktas som egoistiskt. I dilemmat finns det ett mycket tydligt egenintresse i form av pojk-/flickvännen som käresta och därmed *psychological kin* (Hamilton, 1964; Trivers, 1971; Williams, 1966). Det kan ses som minst egoistiskt att inte rädda sin *kin* i förhållande till det större antalet även om det inte direkt skulle vara det mest varmhjärtade beslutet. Det egoistiska valet behöver i sådana fall socialt tonas ner för att värna om sitt rykte (Satow, 1975; Voss, 2001). En annan motivation till att rädda det större antalet skulle kunna vara att respondenten önskar framställa

sig som rationell genom att rädda flest liv. Det skulle med andra ord kunna vara så att respondenten upplever att forskaren är ute efter att se om denne har förmågan att tänka rationellt i bemärkelsen logiskt följdriktigt. Det skulle innebära att respondenten inte tänker så mycket på att uppgiften berör människor och moral utan att den bara går ut på att göra en matematisk kalkyl. Dock verkar det förstnämnda, om att dämpa sin egoism, mest troligt. Vid studiens andra tema, *förtjänstförbindelse*, uppvisades nämligen ingen signifikant skillnad i de anonyma och publika svaren. Det vill säga när respondenterna svarade för hur de skulle ha agerat i dessa moraliska dilemman, som inte innefattade ett egenintresse, skulle de ha agerat likadant, vare sig om de var anonyma som publika. Det fanns alltså ingen motivation till att agera annorlunda om det inte fanns ett egenintresse. I enlighet med Scheff (2000) verkar det alltså snarare lita på att det finns en varningsklocka för egoism som ger till följd att motivera individen att hjälpa det högre antalet. Det finns följaktligen en känsla av att det anses orätt att inte beakta det större antalet inför publik. Enligt den kognitiva "dual-process"-teorin kan det tolkas att det mer intuitiva system I korrigeras av det mer eftertänksamma system II (Kahneman & Fredrick, 2002; 2005). Resultatet indikerar att de anonyma respondenterna som har ett egenintresse i en situation mycket väl kan gå emot vad denne egentligen, medvetet eller omedvetet, anser är det mest socialt accepterade och allmänt moraliskt rätta. Sannolikt skulle personen i sådana fall också mörka detta publikt.

Vidare kan resultatet förklaras genom Higgins (1987;1999) *Self-Discrepancy Theory* vilken menar att individer ständigt strävar och utvärderar sig själv, sitt *faktiska själv*, gentemot sin egen och andras syn på sitt *idealsjälv* och *bordesjälv*. Det ideala självvet reagerar på frånvaro av positiv feedback medan bordsjälvvet reagerar av närvaro av negativ feedback. Våra resultat visar, genom detta tankesätt, att den positiva feedbacken till idealsjälvvet väger tyngre vid anonymitet, medan faran för negativa feedback väger tyngre vid publikt. Sammantaget går detta ihop med Henri & Tajfels (1979) *Social Identity Theory* vilket menar att personer tydligt kan nedtona sina egna intressen i förmån för gruppen. Våra respondenter är helt enkelt inte övertygade om att rädda sitt eget intresse med dess positiva feedback väger tyngre än den negativa som kan komma utav det. Därför finns anledning att dämpa sin egen vinning för den större gruppen när publik, för att försvara sig.

Den tillkomna gruppen, de självvalt anonyma. Intressant var att vi, förutom de två ursprungligt tilltänkta grupperna, fick en tredje grupp att jämföra resultaten med. Denna tredje grupp innefattas av de respondenter som blev tillgivna den publika enkäten och hade möjligheten att välja anonymitet – och också gjorde detta. Denna grupp blev större än väntat

och så pass stor att den till slut visade sig bli analytiskt användbar. Vid datainmatningen bildades följaktligen tre grupper, en mer än initialt planerat. Att ha i åtanke är alltså att eftersom den tredje gruppen valde själva att vara anonyma har de inte blivit randomiserade till sin grupp. De ursprungliga två grupperna kallar vi (1) *de publikt evaluerade* och (2) *de anonyma*, medan den tillkomna tredje gruppen går under namnet (3) *de självvalt anonyma*.

Faktum är att studiens resultat visar störst signifikant skillnad mellan just *de publikt evaluerade* och den gruppen som valde att vara anonyma, det vill säga *de självvalt anonyma*. Detta gäller i temat *relationsförbindelse*. Vad vi påträffade som speciellt intressant var också det sätt som respondenterna i den *självvalt anonyma* gruppen tog beslutet att vara anonyma. Det var åtskilliga som fyllde i sina personuppgifter och svarade på hela enkäten för att sedan kryssa i anonymitet. Vi lade även märke till att vissa först skummade igenom frågorna för att därefter kryssa i anonymt och låta bli att fylla i sina personuppgifter innan de läste noggrant och svarade.⁸ Detta menar vi tydligt indicerar att det finns något hos dessa respondenters svar som de uppenbarligen inte vill ”skylta med”. Eller som Scheff (2000) skulle ha uttryckt det fanns det troligtvis hos dessa personer en varningsklocka, medvetet som omedvetet, om att deras svar kanske inte skulle gillas publikt. Till följd av detta valde de sedan det säkra kortet att vara anonym. Kom då ihåg att deras svar var de minst utilitaristiska. Det vill säga de är den grupp som var mest övertygad om att välja att rädda sin pojk-/flickvän framför det större antalet. Detta stödjer påståendet att rädda sin pojk-/flickvän är något som respondenterna bedömer som något mindre bra att skylta med, och speciellt hur personer också skulle mörka det publikt. Det pekar även på att när respondenterna har en aning att de går mot vad de tror är det mest socialt accepterade och allmänt moraliskt rätta så görs det högst medvetet. Det pekar även, inte minst, på att det behövs en publik evaluering för att personer ska vara beredd att nedtona sina egna intressen.

Könsskillnader. Gällande könsskillnader har studiens resultat visat en medelstark huvudeffekt på att kvinnor i högre grad är mer utilitaristiska än män gällande temat *relationsförbindelse*. Detta går ihop med viss tidigare forskning som uppmärksammat att män mer pliktmässigt värnar om sina relationer i nödsituationer (Gump, Baker & Roll, 2000). Dock går det stick i stäv med annan forskning som menar att män skulle vara mer utilitaristiska (Lombrozo, 2009). Jaffee och Hyde (2000) menar i sin meta-studie att det snarare handlar om skillnad i kontext och kultur än någon egentlig könsskillnad i sig när det

---

⁸ Vi bevakade såklart inte våra respondenter så att de blev påverkade, utan detta var något vi mer perifert lade märke till. De flesta av dessa respondenter gjorde det relativt tydligt.

kommer till moraliskt resonerande. Med denna bakgrund skulle det, i ett försiktigt påstående, kunna betyda att svenska, förmodligen nordiska, kvinnliga studenter är mer utilitaristiska än män.

Mer om hypotesen samt vikten av att se från andras perspektiv. Avslutningsvis under denna rubrik, resultatdiskussion, vill vi återgå till att mer fullkomligt diskutera och klarlägga vår syn på varför studier förut visat hur en utilitaristisk framtoning kan anses som kallhjärtat. Tidigare forskning har som nämnts snarare haft fokus på politiker och företag, än ”vanliga människor emellan” som i vår forskning. Det finns i skrivande stund ett aktuellt fall från den svenska förvaltningsmyndigheten Migrationsverket som fått stor medial uppståndelse, vilket vi menar kan passa för att förklara vår syn på varför politiken i detta fall kan ses kallhjärtad i sin utilitaristiska attityd. Fallet handlar om en äldre dement kvinna som Migrationsverket var nära att utvisa innan allmänheten påbörjade en större räddningsaktion i form av protester. Det fick till slut Europadomstolen att ingripa, som i sin utredning har avbrutit utvisningen. Av allmänhetens reaktioner var politikerna uppenbart kallhjärtade och det fanns liten förståelse för deras beslut (Iding, Westerberg & Ekmark, 2011; Runsten, 2011). För allmänheten var kvinnan representerad i ett *seperate evaluation*, det vill säga mot en öppen referensram vilket tenderar trigga igång människors känslsystem, även kallat system I. Med öppen referensram, utan något direkt att jämföra med tenderar individer att gå efter ”magkänslan”. Samtidigt ställs politikern däremot inför ett *joint evaluation*, det vill säga ett ”varken-eller”-beslut, efter det analytiska system II. Det vill säga, för politikern är det ett högst analytiskt och ekonomiskt resursfördelningsbeslut medan allmänhetens fokus handlar om kvinnan i sig. Om media hade visat politikerns dilemma mer utifrån hans perspektiv så hade kanske det hela mötts annorlunda. Vi lägger ingen vikt angående vem av parterna som har rätt eller fel, utan vi vill bara avsluta med att poängtera vikten av att alltid se från bådas perspektiv och hur till synes samma dilemma kan uppfattas mycket annorlunda beroende på dess kontextpresentation.

Metoddiskussion

Manipulationen. Denna studies manipulation gjordes utifrån Facebook. Det gick ut på att respondenterna i den publika gruppen skulle tro att deras individuella moraliska känslighet skulle bli utvärderat och nå dem genom ett officiellt meddelande på denna sociala webbsajt. Detta ansågs som ett enkelt och effektivt sätt att genomföra studiens syfte eftersom sannolikt hade i princip samtliga respondenter Facebook och även majoriteten av deras sociala nätverk.

Dessa innefattar allt från deras närmaste och ytliga bekanta till deras familj och till arbetsgivare (Rosén, 2011; Sundén, 2009; 2011).

Resultatet från studiens manipulationscheck visade att manipulationen fungerade med stark signifikans och stark uppvisad effekt. De respondenter som skulle känna sig publika gjorde alltså även det. Det jämfört med respondenterna som blev förkunnade anonymitet vilka i sin tur även kände sig anonyma.

Facebook har i dag flera hundra miljoner användare världen över och har i princip fullständig täckning inom vissa åldersgrupper (Rosén, 2011; Sundén, 2009; 2011). Vi menar att detta manipulationssätt har visat påtaglig effektivitet och att vara ett mycket bra instrument att räkna med vid fortsatta studier liknande denna. Facebook bör även i övrigt uppmärksammas som ett utmärkt verktyg inom den kvantitativa forskningen i stort. Däremot kan Facebook i nuläget vara mest lämplig fokuserat målgruppen unga vuxna eftersom medlemsantalet där är betydligt störst. Facebook växer emellertid kraftigt i användarantal gällande äldre (Sundén, 2011). Detta ger att även om Facebook kanske inte är den mest effektiva manipulationsmetoden sett till den äldre populationen i dag så blir det sannolikt så snart. Vi ser ingen anledning att manipulationen skulle uppvisa mindre effekt på äldre. Det vore hur som helst mycket intressant att se och vi välkomnar fler studier hos andra än studenter.

Etik. Angående det etiska hänsynstagandet är det av största vikt att inga deltagare kommer till någon skada, varken fysiskt, psykiskt eller socialt (Shaughnessy, Zechmeister & Zechmeister, 2012:64). Vår studie att vilseleda respondenterna till tron att de skulle vara publika kan ha involverat viss stress. Däremot erbjöds deltagarna att kunna välja anonymitet och debriefing gjordes. Om debriefingen inte var möjlig direkt på plats gjordes den via e-post samma vecka som datainsamlingen. Av hänsyn till respondenternas anonymitet har de publika uppgifterna raderats noggrant och studien ämnade aldrig använda sig av dem. Deltagarna blev uppmanade att de skulle kunna avbryta när de ville utan motivering, vilket ett litet fåtal också valde att göra. Vilseledningen genom Facebook var det enklaste och mest effektiva sätt vi kom på för att få respondenterna att tro att de var publika och var nödvändig för studiens syfte. Nyttan av studiens manipulation och resultatet som blev anser vi också väger upp mot ovannämnda betänkligheter.⁹

---

⁹ Se under rubriken *vidare forskning* och *användningsområde* här nedanför för direkta exempel på nyttan.

Felkällor i utformning. I temat *relationsförbindelse*, vilket innefattade dilemmat *berget och reseledaren*, ställdes respondenterna inför valet att kunna rädda sin en pojk-/flickvän eller det större antalet. Om respondenten vid tidpunkten av sitt svarande var i ett förhållande eller inte kan ha påverkat attityden. Detta kontrollerades inte. Dock så menar vi att de flesta förmodligen haft, har en partner eller kan sätta sig in i en sådan situation. Dessutom gjordes en randomisering av de anonyma och publika enkäterna vilket bör ha skapat en någorlunda jämn fördelning av dem som nu har en pojk-/flickvän och inte mellan den anonyma och publika gruppen.

I temat *relationsförbindelse* finns en viss ansvarsroll över det större antalet personer vilket inte finns mot det andra hjälpvalet, sin pojk-/flickvän, som egentligen har samma jobbroll som respondenten själv i dilemmat. Det är således oklart om respondenten egentligen ställer sin *psychological kin* kontra antal eller om det snarare är *psychological kin* kontra ansvar. Möjligtvis kan det föreligga att den publika respondenten vill visa sig som en ansvarsfull person och någon att lita på när det kommer till ansvar. Detta uppmärksammades efter insamlingen och är definitivt något som bör kontrolleras i framtida studier. Dock anser vi att jobbrollerna i dessa dilemman är relativt neutrala när de kommer till utpräglad hjälpvalsetik till skillnad från exempelvis vårdsyrket. Vi hade exempelvis i tidigare pilotstudie med ett dilemma involverat en roll som läkare. Denna valdes bort av ovannämnda anledning. Vi ansåg att respondenterna kanske skulle svara efter hur de tänkte att en läkare sannolikt skulle agera i stället för att tänka hur de själva skulle göra. Anledningen till att dilemmat *berget och reseledaren* nu ändå är utformade på det sättet, att det finns en viss yrkesroll, var för att göra dessa dilemman mer levande och verklighetstroga. Något vi i efterhand och med vidare eftertänksamhet borde ha kunnat löst på annat sätt. Dock, som nämnt, menar vi att eftersom det nu kan anses vara relativt neutrala jobbroller som finns i temat *relationsförbindelse*, och att det handlar om en käresta, ändå kan antas vara respondenternas egen attityd som triggas och inte ansvarsrollen.

I temat *förtjänstförbindelse*, vilket innefattar dilemmat *båten och branden*, var respondenterna tvungna att åka förbi det mindre antalet personer för att rädda ett större. Detta var de inte tvungna till i temat *relationsförbindelse* i vilket respondenten hade lika nära till de båda hjälpvalen. Det skiljer dessa teman åt i förhållande till varandra. Vår tanke med detta var att pojk-/flickvännen i temat *relationsförbindelse* skulle representera den nämnda närheten i temat *förtjänstförbindelse*. Det vill säga vårt mål med att låta respondenten tvingas till valet att åka förbi det mindre antalet var för att trigga en emotionell respons likartat pojk-/flickvännen. Hade flickvännen varit närmre än det större antalet i temat *relationsförbindelse*

hade det troligen blivit en obalanserad emotionell respons i förhållandet till temat *förtjänstförbindelse*. Det är åtminstone vår bedömning av tidigare forskning (ex. Nava & Bailey, 1991; Slovic, 2007) och av den egna pilotstudien. Pojk-/flickvännen bedömdes till och med ha så stark emotionell koppling att avståndet inte räckte. Detta lade grunden för en av anledningarna till varför det mindre antalet personer i *förtjänstförbindelse* fick utvecklas till att anses förtjäna hjälpen. Till exempel i dilemmat *branden* är det dem mindre antalets steg och hade den inte funnits där hade ingen kunnat räddas. Det mindre antalet vädjar också efter hjälp på ett mer emotionellt sätt. Det som nu nämnts i detta stycke är således ingen direkt felkälla i sig, utan mer en poängtering på skillnaderna och deras roll.

Vidare att observera är att det säkert fanns respondenter som inte hade Facebook och av den anledningen valde anonymitet, och alltså inte av något eventuellt obehag med att vara publik. Det antalet är emellertid sannolikt mycket litet då studiens medelålder är på 22,7 år vilket är inom det åldersspann som till störst del använder Facebook. Medlemsantalet bland kvinnor i 20 årsåldern i Sverige är exempelvis beräknat till 97 % (Sundén, 2011). Dessutom stod det i instruktionerna till publika enkäterna att om de inte hade Facebook kunde de ändå fylla i alla personuppgifter förutom just vänner.

Vid datainsamlingen upptäcktes, som vi nämnde ovan i metoden, en risk för snedfördelning med för lågt antal i den publika gruppen. Därför gjordes en ytterligare publik enkät, identisk med den första förutom att det nu inte fanns den direkta valmöjligheten att kryssa anonymitet. Denna enkät gjordes med antagandet att dessa respondenter inte skulle skilja sig gentemot de som gjorde den ursprungliga publika enkäten. Det visade sig senare att de trots allt skiljde sig åt, vilket gjorde att vi valde att ta bort den nya enkäten. Av någon anledning verkade det som att den mer åtstramade och påbudna publika enkätdesignen fick dem att svara annorlunda. Uppenbarligen fångade helt enkelt denna enkät upp faktorer som inte platsade gentemot den ursprungliga enkäten. Om denna enkät hade behållits och använts med dem andra skulle det ha skadat validiteten eftersom vi inte hade direkt kontroll över vad detta kunde bero på. Anonymitetsrutan är således viktig att beakta om studien ska replikeras.

Felkällor i urvalet. Även om gruppen *de självvalt anonyma* har givit intressanta resultat får inte glömmas att dessa respondenter i högsta grad är kvasiexperimentiella. De randomiserades inte in i någon grupp, utan valde sin egen. Respondenterna i denna grupp är således troligen av viss personlighet medan resterande respondenter är blandade.

Vidare forskning

Detta ämne är i sin enkelhet mycket komplext, skulle vi vilja uttrycka det. Det finns definitivt utrymme för vidare forskning, ur flera olika synvinklar. Detta speciellt eftersom resultatet gick tvärtemot originalhypotesen, vilket kan, med försiktighet, betyda att tidigare forskning inte är helt överförbar och att fältet i sin nisch är relativt utforskat. Det skulle dessutom vara mycket intressant att vidare utforska det anonyma och publika i annat beslutsfattande än hjälpval. Inom vilka andra områden finns det skillnader vid anonymt och publikt beslutsfattande? Kom ihåg att vi endast fann skillnad vid egenintresse.

Det skulle förslagsvis vara intressant att undersöka det anonyma och publika beslutsfattandet inom företag och organisationer. Finns det stöd till att generalisera våra resultat? Hur arbetar människor annorlunda publikt som privat, hur skiljer sig deras attityder? Skiljer det sig efter bransch? Högst intressant är då hur en individs moraliska attityd eventuellt kan formas utifrån en *specifik* publik och förväntning. Vid denna studie gjordes manipulationen på Facebook vilket sannolikt innefattar de flesta av respondentens kontaktnät. Vi undersökte hur individer påverkas från en mer allsidig publik, men manipulationen skulle kunna nischas. Till exempel att den publika gruppen respondenter blir förvissade om att de kommer bli utvärderade av statistiker eller försäkringsbolag. Skulle svaren då bli mer utilitaristiska i formen kalkylerat beräknande där nytta ställs mot kostnad? Detta jämfört med om de skulle bli utvärderade av typiska humanister. Skulle svaren då bli mer emotionellt hänsynstagande enligt det deontologiska synsättet? En mer nischad forskning i ämnet skulle vara spännande och ge värdefull insikt för hur den sociala närheten har betydelse för individens moraliska attityd.

Det kriminologiska forskningsfältet är exempelvis inte helt överens hur pass moraliskt medvetna människor med kriminell livsstil är om sitt handlande (review i Berg, 2011:11). Våra resultat indikerar på att personer fullt, eller åtminstone bitvis medvetet, kan mörka och gå emot vad de vet eller har aning om är det allmänt moraliskt rätta. Forskningen gällande anonymt och publikt skulle definitivt kunna utveckla detta vidare. I samma spår bör det moraliska medvetenheten vara högst relevant för rättspsykiatri i dess bedömning om fängelse eller psykiatrisk vård. Ytterligare inom samma linje skulle vidare forskning kunna undersöka hur personlighetstyper kan spela roll vid beslutsfattande, anonymt som publikt. Förslagsvis skulle personlighetstyperna Big Five kunna undersökas angående *neuroticism*, *extraversion*, *öppenhet (openness)*, *behaglighet (agreeableness)* och *samvetsgrannhet (conscientiousness)* (Costa & McCrae, 1992:2). En möjlig skillnad vid anonymt och publikt beslutsfattande skulle kunna vara vid personlighetstypen *neuroticism*. Det innebär kortfattat

att personen tenderar att vara orolig, självmedveten, impulsiv, men också deprimerad, sårbar samt argsint fientlig (Costa & McCrae, 1985; 1989; 1992). En person med en hög grad av neuroticism skulle eventuellt vara mer mån om att skydda sitt tänkande vid moraliskt beslutsfattande.

Användningsområde

Våra resultat har gett stöd för hur människor tenderar agera i olika roller och hur personer vid anonymt beslutsfattande sannolikt ser till sina egna intressen i större grad än vid publikt. Vad kan detta innebära för någon som i sitt yrke agerar mycket ensamt utan utvärdering, alternativt mycket publikt med mycket sådan? Lite försiktigt skulle vi kunna säga att vi har hittat en riskfaktor med att arbeta alltför anonymt ifall individen har alltför stora egna intressen i beslut som tas. Våra resultat kan följaktligen ge ny infallsvinkel och vetenskaplig grund i den etiska diskussionen gällande hur individer agerar utifrån eget intresse. Vidare i samma spår kan studien vara ett underlag för framställning av policys (code of conduct) hos företag vilka är i kontakt med hjälpbeteenden. Ett exempel skulle kunna vara företaget SOS Alarm som dagligen ställs inför olika problem där de måste ta beslut om hur hjälpen skall fördelas. Om personalen eller företagsledaren känner sig mycket anonyma i sin yrkesroll skulle det kunna få negativa konsekvenser om det finns alltför stora egna intressen. Denna studie kan då vara till en grund för att förklara människans benägenhet till att drivas mot egenintresset och hjälpa företag att minimera detta beteende. Ett sätt att göra detta vore exempelvis att ha tydlig policy och riktlinjer hos företaget för vägleda de anställda i agerandet om de ställs inför ett ”varken-eller”-beslut i formen *joint evaluation*. Det kan vara stort värde för samhället, och ökad trygghet, att veta att riktlinjer och utvärdering av företagen görs så att folk inte agerar för starkt efter egenintresse.

Vi ber dock läsaren att observera att våra resultat baseras på studenter och vad som skulle kunna kallas unga vuxna, men att vi här ovan diskuterat vår data som om den vore generaliserbar för samliga åldersgrupper. Dock har vi ingen indikation på att åldersskillnader skulle ha större betydelse, men som nämnt är detta fält gällande anonymitet och publikt relativt utforskat och behöver därför vidare studier för att vara mer säkert. Att ha i åtanke är ju även att det är en fråga om människors attityder som vi har undersökt. Som nämnt har tidigare forskning visat att vad en individ säger sig skulle göra och faktiskt gör inte alltid är samma sak (Baron & Spranca, 1997:2-3).

Slutsats

Vårt resultat visar hur människor kan tendera att agera i sociala roller. Det eftersom det fanns en skillnad mellan anonymt och publikt beslutsfattande när det gäller hjälpsval som innefattar ett egenintresse. Respondenterna som trodde att de skulle bli publika via Facebook svarade utilitaristiskt högre jämfört med dem som bekräftades anonymitet. Vi bedömer att drivkraften till detta var för att dämpa egoism, och att det förmodligen gjordes relativt medvetet. När inget egenintresse fanns blev det heller ingen skillnad anonymt som publikt. Vi menar att det kan finnas en riskfaktor med att vara alltför anonym i en position där allmännyttan ska värnas samtidigt som det finns ett egenintresse.

REFERENSER

- Ackerman, J. M., Kenrick, D. T. & Schaller, M. (2007). Is friendship akin to kinship? *Evolution and Human Behavior*, 28, 365-374.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, personality and behavior* (2:a uppl.). Maidenhead: Open University.
- Alexander, R. (1987). *The biology of moral systems*. New York: Aldine De Gruyter.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Oxford and Reading, MA: Addison-Wesley.
- Ariely, D., Huber, J. & Wertenbroch, K. (2005). When do losses loom larger than gains? *Journal of Marketing Research*, 42, 134–138.
- Ariely, D. (2010, 20 maj). *Om mänskligt beteende, ekonomi och klimatkris*. Hämtad 4 december, 2011 från <http://axtalk.se>. (alt. Axtalk - Prof. Dan Ariely, part 1 från <http://youtube.se>).
- Aron, A., Aron, E. N. & Coups, E. L. (2009). *Statistics for psychology*. New Jersey: Pearson Education.
- Asch, S. E. (1956). Studies of independence and conformity: A minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs*, 70, 416.
- Baier, M. & Svensson, M. (2009). *Om normer*. Malmö: Liber AB.
- Bailey, K. G. (1988). Psychological kinship: Implications for the helping professions. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 25, 132-141.
- Bailey, K. G. & Nava, G. (1989). Psychological kinship, love, and liking: Preliminary validity data. *Journal of Clinical Psychology*, 45, 587-594.

- Baron, J. & Spranca, M. (1997). Protected values. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 70, 1-16.
- Baron, J. & Ritov, I. (2009). Protected values and omission bias as deontological judgments. I D. M. Bartels, C. W. Bauman, L. J. Skitka & D. L. Medin (Red.), *Moral judgment and decision making: The psychology of learning and motivation* (s. 133-167). San Diego: Elsevier.
- Bartels, D. M. (2008). Principled moral sentiment and the flexibility of moral judgment and decision making. *Cognition*, 108, 381-417.
- Bartels, D. M. & Pizarro, D.A. (2011). The mismeasure of morals: Antisocial personality traits predict utilitarian responses to moral dilemmas. *Cognition*, 121, 154-161.
- Baumeister, R. F. (1982). A self-Presentational view of social phenomena. *Psychological Bulletin*, 91, 3-26.
- Bazerman, M. H., Tenbrunsel, A. E. & Wade-Benzoni, K. A. (1998). Negotiating with yourself and losing: Understanding and managing competing internal preferences. *Academy of Management Review*, 23, 225-241.
- Berg, E. (2011). *Att konstruera internsvinn på sjukhus – En kvalitativ studie om varför personal tillgriper sådant som tillhör arbetsplatsen*. C-uppsats, Lunds Universitet, Sociologiska institutionen. Hämtad från <http://lu.se/o.o.i.s?id=19464&postid=1975592>
- Blader, S. L. & Tyler, T. R. (2002). Justice and empathy: What motivates people to help others? I M. Ross, & D. T. Miller (Red.), *The justice motive in everyday life*. New York: Cambridge University Press.
- Blanck, P. D., Bellack, A. S., Rosnow, R. L., Rotherman-Borus, M. J. & Schooler, N. R. (1992). Scientific rewards and conflicts of ethical choices in human subjects research. *American Psychologist*, 47, 959-965.
- Camerer, C. F. (2005). Three Cheers — Psychological, theoretical, empirical — for loss aversion. *Journal of Marketing Research*, 42, 129–133.
- Cialdini, R. & Goldstein, N. J. (2004). Social influence: Compliance and conformity. *Annual Review of Psychology*, 55, 591-621.
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2:a uppl.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Costa, P. T., Jr. & McCrae, R. R. (1985). *The NEO personality inventory manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P. T., Jr. & McCrae, R. R. (1989). *The NEOPI/NEO-FFI manual supplement*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

- Costa, P. T., Jr. & McCrae, R. R. (1992). *NEO-PI-R: Professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Cunningham, M. R. (1986). Levites and brother's keepers: A sociobiological perspective on prosocial behavior. *Humboldt Journal of Social Relations*, 13, 35-67.
- Damasio, A. (1994). *Descartes' error: Emotion, reason and the human brain*. New York: Putnam.
- Darley, J. M., & Latané, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 377-383.
- Darwall, S. (2003a). *Consequentialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Darwall, S. (2003b). *Deontology*. Oxford: Oxford University Press.
- Deutsch, M. & Gerard, H. B. (1955). A study of normative and informational social influence upon individual judgment. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51, 629-639.
- Drabek, T. E., Key W. H., Erickson, P. E. & Crowe, J. L. (1975). The impact of disaster on kin relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 34, 481-494.
- Dunbar, R. (1996). *Grooming, gossip, and the evolution of language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Epstein, S. (1994). Integration of the cognitive and the psychodynamic unconscious. *American Psychologist*, 49, 709-724.
- Fangen, K. (1998). Goffman, Erving. I *Sociologiskt Lexikon*. Stockholm: Scandinavian University Press AB.
- Fried, C. (1978). *Right and wrong*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gilovich, T., Keltner, D. & Nisbett, R. (2011). *Social Psychology* (Stud. Int. 2:a uppl.). New York: Norton & Company, Inc.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Garden City: Doubleday.
- Goffman, E. (2004). *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik* (4:e uppl.). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M. & Cohen, J. D. (2001). An fMRI study of emotional engagement in moral judgment. *Science*, 293, 2105-2108.
- Greene, J. D., Nystrom, L. E., Engell, A. D., Darley, J. M. & Cohen, J. D. (2004). The neural bases of cognitive conflict and control in moral judgment. *Neuron*, 44, 389-400.

- Greene, J. D. (2007). The secret joke of Kant's soul. I W. Sinnott-Armstrong (Red.), *Moral psychology - The neuroscience of morality: Emotion, disease and development* (Vol.3). Cambridge: MIT Press.
- Greene, J. D., Cushman, F. A., Stewart, L. E., Lowenberg, K., Nystrom, L. E. & Cohen, J. D. (2009). Pushing moral buttons: The interaction between personal force and intention in moral judgment. *Cognition*, *111*, 364-371.
- Gump, L. S., Baker, R. C. & Roll, S. (2000). Cultural and gender differences in moral judgment: A study of mexican americans and anglo-americans. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, *22*, 78-93.
- Haidt, J. & Kesebir, S. (2009). Morality. I S. T. Fiske, D.T. Gilbert, & G. Lindzey (Red.), *Handbook of social psychology* (5:e uppl.). Hoboken: Wiley.
- Hamilton, W. D. (1964). The genetical evolution of social behavior, parts 1 and 2. *Journal of Theoretical Biology*, *7*, 1-52.
- Higgins, E. T. (1987). Self discrepancy: A theory relating self and effect. *Psychological Review*, *94*, 319-340.
- Higgins, E. T. (1999). Promotion and prevention as motivational duality: Implications for evaluative processes. I S. Chaiken, & Y. Trope (Red.), *Dual-process theories in social psychology*. New York: Guilford Press.
- Iding, L., Westerberg, O. & Ekmark, M. (2011, oktober 18). Ganna får stanna i Sverige. *Dagens Nyheter*. Hämtad från <http://dn.se>
- Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (2002). *Sociologien om det elementære livs sociale former*. Gyllinge: Narayana Press.
- Jaffee, S. & Hyde, J. S. (2000). Gender differences in moral orientation: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *5*, 703-726.
- Kahneman, D. & Ritov, I. (1994). Determinants of stated willingness to pay for public goods: A study of the headline method. *Journal of Risk and Uncertainty*, *9*, 5-38.
- Kahneman, D. & Frederick, S. (2002). Representativeness revisited: Attribute substitution in intuitive judgment. I T. Gilovich, D. Griffin, & D. Kahneman (Red.), *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment* (s. 49-81). New York: Cambridge University Press.
- Kahneman, D., & Frederick, S. (2005). A model of heuristic judgment. I K. Holyoak, & R. Morrison (Red.), *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning* (s. 267-294). New York: Cambridge University Press.

- Kayal, M. (2002, April 27). Stranded dog rescued. *New York Times*. Hämtad från <http://nytimes.com>
- Koenigs, M., Young, L., Adolphs, R., Tranel, D., Cushman, F., Hauser, M., et al. (2007). Damage to the prefrontal cortex increases utilitarian moral judgements. *Nature*, *446*, 908-911.
- Kohn, A. (1990). *The brighter side of human nature: Altruism and empathy in everyday life*. New York: Basic Books.
- Lombrozo, T. (2009). The role of moral commitments in moral judgment. *Cognitive Science*, *33*, 273-286.
- Luhtanen, R. & Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *18*, 302-318.
- Milgram, S. (1974). *Obedience to authority: An experimental view*. New York: Harper & Row.
- Miyamoto, S. F. & Dornbusch, S. M. (1956). A test of interactionist hypotheses of self-conception. *American Journal of Sociology*, *61*, 399-403.
- Montada, L. & Schneider, A. (1989). Justice beliefs and emotional reactions toward disadvantaged and victimized people. *Social Justice Research*, *3*, 313-344.
- Nava, K.G. & Bailey, K.G. (1991). Measuring psychological kinship: Scale refinement and validation. *Psychological Reports*, *68*, 215-227.
- Novemsky, N. & Kahneman, D. (2005). The Boundaries of Loss Aversion. *Journal of Marketing Research*, *42*, 119-128.
- Nowak, M. A. (2006). Five rules for the evolution of cooperation. *Science*, *314*, 1560-1563.
- Pettit, P. (1993). Consequentialism. I P. Singer (Red.), *A companion to ethics*. Malden: Blackwell Publishing.
- Posner, E. A. (Red.) (2007). *Social norms, nonlegal sanctions, and the law*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Quarantelli, E. L. (1960). A note on the protective function of the family in disasters. *Marriage and Family Living*, *22*, 263-264.
- Ritov, I. & Baron, J. (1999). Protected values and omission bias. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *79*, 79-94.
- Ritov, I. & Baron, J. (2011). Joint presentation reduces the effect of emotion on evaluation of public actions. *Cognition & Emotion*, *25*, 657-675.
- Rosén, H. (2011, December 9). Facebooks användare värda miljarder. *Dagens Nyheter*. Hämtad från <http://dn.se>

- Runsten, I. (2011, Oktober 19). Verkligt ömmande fall. *Helsingborgs Dagblad*. Hämtad från <http://hd.se>
- Satow, K. L. (1975). Social approval and helping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 11, 501-509.
- Scheff, T. (2000). Shame and the social bond: A sociological theory. *Sociological Theory*, 18, 84-99.
- Scheff, T. (2003). Shame in self and society. *Symbolic Interaction*, 26, 239-262.
- Shaughnessy, J. J., Zechmeister, E. B. & Zechmeister, J. S. (2011). *Research methods in psychology* (9:e uppl.). New York: McGraw-Hill International Edition.
- Singer, P. (2005). Ethics and Intuitions. *The Journal of Ethics*, 9, 331-352.
- Skitka, L. J., Bauman, C. W. & Sargis, E. G. (2005). Moral conviction: Another contributor to attitude strength or something More? *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 895-917.
- Slovic, P. (2007). If I look at the mass I will never act: Psychic numbing and genocide. *Judgment and Decision Making*, 2, 79-95.
- Small, D. A., Loewenstein, G. & Slovic, P. (2007). Sympathy and callousness: The impact of deliberative thought on donations to identifiable and statistical victims. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 102, 143-153.
- Song, J. (2002, April 26). Coast Guard to rescue dog, secure drifting oil tanker. *The Seattle Times*. Hämtad från <http://seattletimes.nwsourc.com>
- Stanovich, K. E. & West, R. F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate? *Behavioral and Brain Sciences*, 23, 645-726.
- Sundén, S. (2009, 14 maj). 96% av alla 19-20-åriga tjejer i Sverige har Facebook + mycket mer. Hämtad 19 december, 2011 från <http://joinsimon.se>
- Sundén, S. (2011, 24 maj). Facebook Sverige Statistik 2011 – Kvinnor 50+ is the shit. Hämtad 19 december, 2011 från <http://joinsimon.se>
- Sunstein, C. R. (2005). Moral heuristics. *Behavioral and Brain Sciences*, 28, 531-573.
- Svartdal, F. (2010). *Psykologins forskningsmetoder*. Stockholm: Liber AB.
- Swann, W. B, Jr., Wenzlaff, R. M., Krull, D. S. & Pelham, B. W. (1992). The allure of negative feedback: Self-verification strivings among depressed persons. *Journal of Abnormal Psychology*, 101, 293-306.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. I W.G. Austin, & S. Worchel (Red.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 33-47). Monterey: Brooks-Cole.

- Tetlock, P. E., Lerner, J. & Peterson, R. (1996). Revising the value pluralism model: Incorporating social content and context postulates. I C. Seligman, J. Olson, & M. Zanna (Red.). *The Psychology of values: The ontario symposium* (Vol. 8). Hillsdale, J: Erlabaum.
- Tetlock, P. E., Kristel, O. V., Elson, S. B., Green, M. C. & Lerner, J. S. (2000). The psychology of the unthinkable: Taboo trade-offs, forbidden base rates, and heretical counterfactuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 853-870.
- Manstead, A. S. R. & Hewstone, M. (Red.) (1995). Norms. I *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
- Trost, J. (2007). Enkätboken. China: Studentlitteratur.
- Trivers, R. (1971). The evolution of reciprocal altruism. *Quarterly Review of Biology*, 46, 35-57.
- Tyler, T. R., Boeckmann, R. J., Smith, H. J. & Huo, Y. J. (1997). *Social justice in a diverse society*. Boulder: Westview.
- Tyler, T. R. (2001). Social justice. I R. Brown & S. Gaertner (Red.), *Blackwell handbook of social psychology* (Vol. 4: Intergroup processes, s. 344-366). London: Blackwell.
- Valdesolo, P. & DeSteno, D. (2006). Manipulations of emotional context shape moral judgment. *Psychological Science*, 17, 476.
- Viscusi, W. K. & Chesson H. (2000). The heterogeneity of time-risk tradeoffs. *Journal of Behavioral Decision Making*, 13, 251-258.
- Voss, T. (2001). Game-theoretical perspectives on the emergence of social norms. I M. Hechter, & K-D. Opp (Red.), *Social norms*. New York: Russell Sage Foundation.
- Weiner, B., Perry, R. P. & Magnusson, J. (1988). An attributional analysis of reactions to stigmas. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 738-748.
- Wiessner, P. (2005). Norm enforcement among the ju/'hoansi bushmen. *Human Nature*, 16, 115-145.
- Williams, G. C. (1966). *Adaptation and natural selection: A critique of some current evolutionary thought*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Zimbardo, P.G. (2008). *The lucifer effect: Understanding how good people turn evil*. New York: Random House Trade.

LUNDS
UNIVERSITET

Bilaga A: Samtliga enkätens framsida i huvudstudien

Du kommer att få läsa 4 moraliska dilemman och efter varje dilemma svara på en fråga. Föreställ dig att situationerna är helt sanna, även om de kan verka hypotetiska och orealistiska.

Vänligen läs noggrant och gör enkäten enskilt utan diskussion med någon annan.

Tack på förhand för din medverkan!

Bilaga B: Enkätens andrasida i huvudstudien för de anonyma

**Du kommer att vara helt anonym
och kan givetvis välja att avbryta
när du vill utan motivering.**

För helt statistiska skäl svara dock gärna på dessa två
frågor:

Kön: Man

Kvinna

Ålder: _____

Bilaga C: Enkätens andrasida i huvudstudien för de publikt evaluerade

OBSERVERA

Dina svar kommer att bedömas av en grupp personlighetspsykologer vid Lunds Universitet. Du kommer få ett personligt utlåtande där din moraliska känslighet blir bedömd baserat på dina svar i formuläret. Utlåtandet kommer att nå dig genom att du blir "taggad" officiellt i deras Facebookgrupp. Detta medför att utlåtandet hamnar på din Facebookprofil och att dina vänner kan se ditt resultat.

Ditt deltagande har betydelse för forskningen. Tack för att du ställer upp!

Personuppgifter (för att kunna hitta dig på Facebook)

Om du ej har Facebook fyll endast i namn, födelsedatum, stad och e-post.

För- och efternamn: _____

Födelseår, månad & dag: _____

Stad: _____

E-post: _____

Nämner minst två stycken personer i din vänlista (vilket kommer användas som kontroll att vi funnit just dig):

_____

_____

Om du av någon anledning absolut inte vill att dina svar ska analyseras så kan du kryssa i rutan nedan. Då kommer dina svar att behandlas anonymt. Vi ser dock gärna att du ställer upp och gör det öppet eftersom detta är något mycket centralt för vår forskning.

Jag vill inte delta öppet (kryssa)

Bilaga D: Berget, ett av huvudstudiens dilemma i temat *relationsförbindelse***1)**

Du och din pojk-/flickvän har äntligen tagit tag i drömmen och blivit bergsklättringsinstruktörer på heltid. Ni är en dag ute och klättrar på hög höjd med sex stycken elever. Du och din pojk-/flickvän är säkrade i var sin lina, medan eleverna är säkrade i en gemensam lina.

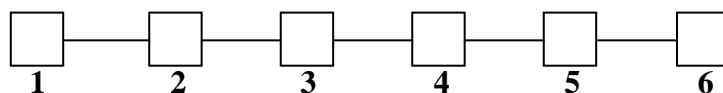
Plötsligt sker ett stenras (som inte kan klandras någon). Både din pojk-/flickvän och dina elever faller och blir sedan hängande. Du lyckas däremot hålla dig kvar och klättrar upp till den klippavsats där ni alla har säkrat linorna. När du kommer upp på klippavsatsen ser du att stenraset skadat säkringarna. Du förstår direkt att du genast måste göra nya säkringar för att de inte ska lossna.

Det är uppenbart att du inte hinner göra nya säkringar för båda linorna. Ditt val avgör om det är din pojk-/flickvän eller de sex eleverna som kommer att falla mot en säker död.

Vad gör du? (Kryssa i hur pass övertygad du är över ditt val)

Självklart räddar jag min pojk-/flickvän genom att säkra hans/hennes lina

Självklart räddar jag de sex studenterna genom att säkra deras lina.

Bilaga E: Båten, ett av huvudstudiens dilemma i temat förtjänstförbindelse**2)**

Du är kapten på en stor fiskebåt, plötsligt ser du en nödraket och tar dig till platsen. Väl där ser du två stora livbåtar i vattnet. Enligt radarn finns det inga andra hjälpbåtar i närheten.

En blå livbåt är väldigt nära och personerna i båten viftar med en nödfackla. Det är uppenbart att det är personerna i den blå livbåten som skickat upp nödraketet. I den blå livbåten är det 8 människor vid liv. Du hör hur personerna i den blå livbåten säger till varandra ”ja, vi kommer att bli räddade!”.

Åt samma håll men mycket längre bort ser du en röd livbåt. Du ser att det finns 30 människor vid liv i den livbåten. För att komma till den röda livbåten är du tvungen att åka förbi den blå livbåten.

Det är vinter och isande kallt ute med starka vindar. Eftersom din fiskebåt inte har någon utrustning för räddningsarbete så vet du att det kommer att ta lång tid att komma nära en livbåt och sedan få över alla människor. Du kommer endast hinna rädda människorna ombord på en av livbåtarna, människorna i den livbåt som du inte åker till kommer garanterat att frysa ihjäl.

Vad gör du? (Kryssa i hur pass övertygad du är över ditt val)

Självklart räddar jag människorna i den blå livbåten som är närmast.

Självklart räddar jag människorna i den röda livbåten längre bort.

1	2	3	4	5	6	

Bilaga F: Reseguiden, ett av huvudstudiens dilemma i temat relationsförbindelse**3)**

Du och din pojk-/flickvän är reseledare på en uppskattad turistort. Den här dagen ska ni på utflykt. Du och din pojk-/flickvän åker i en separat bil medan de 25 turisterna åker i en liten buss.

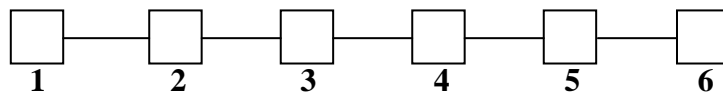
När ni nästan är framme vid utflyktsmålet kommer en långtradare över på fel sida av vägen och krockar med både er bil och bussen. Du kommer lindrigt undan och kan ta dig ur bilen, men din pojk-/flickvän har förlorat medvetandet i kraschen och sitter fastklämd. Du ser att han/hon lever. Alla turister i bussen verkar relativt oskadda, men de kan inte ta sig ur bussen. På grund av kollisionen har både bilens och bussens motor börjat brinna och bränderna tar sig snabbt. Du springer fram till långtradaren för att hitta en brandsläckare och finner en snabbt.

Det är uppenbart att släckaren inte kommer att räcka till att både släcka bilens och bussens motor. Eftersom bränderna tar sig snabbt kommer det fordon du inte släcker bli övertänt, och i detta leda till garanterad död.

Vad gör du? (Kryssa i hur pass övertygad du är över ditt val)

Självklart räddar jag min pojk-/flickvän genom att släcka branden i bilens motor.

Självklart räddar jag de 25 turisterna genom att släcka branden i bussens motor.

Bilaga G: Branden, ett av huvudstudiens dilemma i temat *förtjänstförbindelse***4)**

Du är ute och joggar en tidig lördagsmorgon, det är folktomt och fridfyllt. Plötsligt ser du att det brinner kraftigt högst upp i ett fyravåningshus längs med hela våningen. Du springer fram till en man och en kvinna som sträcker sig ut genom ett fönster där röken bolmar ut. Rädslan och hotet för deras liv är uppenbar. Mannen ropar till dig att han har en lång utfällbar stege i sin snickarbil vid parkeringen. Han kastar sina nycklar till dig, och skriker ”skynda dig, rädda oss!”

Du hämtar mannens stege. Väl tillbaka ser du dock att om du springer förbi mannen och kvinnan så kan du i stället lite längre bort rädda minst tio personer från två lägenheter, eftersom deras fönster sitter tätt ihop.

Samtliga inblandade är i språnget till att hoppa i panik vilket garanterat skulle leda till att de slår ihjäl sig vid nedslag. Det är uppenbart att du endast hinner placera stegen vid ett ställe.

Vad gör du? (Kryssa i hur pass övertygad du är över ditt val)

Självklart räddar jag mannen och kvinnan genom att placera stegen hos dem.

Självklart räddar jag personerna längre bort genom att placera stegen hos dem.

1	2	3	4	5	6	6

Bilaga H: Manipulationschecken, sist i samtliga av huvudstudiens enkäter

Slutligen ...

Upplevde du att du deltog anonymt?

Nej, inte alls anonymt Ja, helt anonymt

— — —

1   **2**   **3**   **4**

Upplevde du att dina svar var offentliga?

Nej, inte alls offentliga Ja, helt offentliga

— — —

1   **2**   **3**   **4**

Tänkte du på hur andra kan komma att bedöma dig när du fyllde i formuläret?

Tänkte inte alls på det Tänkte på det väldigt mycket

— — —

1   **2**   **3**   **4**